

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Armáda Fridricha II. Velikého

Jan Otýs

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Armáda Fridricha II. Velikého

Jan Otýs

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, PhD.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Tímto bych rád poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi, PhD., za vstřícný přístup, ochotu, trpělivost, za odborné vedení a cenné připomínky, jež výrazně přispěly k vypracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

Obsah

Úvod.....	1
1. Otec, syn a armáda	6
1. 1 Král voják, Fridrich Vilém.....	6
1. 2 Kníže Leopold I. Anhaltsko-Desavský ve vztahu ke králi a vojsku	10
1. 3 Vztah otce a syna	12
2 Pruská pěchota, jezdeckvo, dělostřelectvo.....	14
2. 1 Pěchota.....	15
2. 2 Výzbroj a výstroj pěchoty	17
2. 3 Taktika pruské pěchoty	20
2. 4 Pruské jezdeckvo	21
2. 5 Dělostřelectvo	26
3 Fridrichovy bitvy u Kolína, Rossbachu a Kolína.....	30
3. 1 Bitva u Kolína, králova první porážka	30
3. 2 Triumf jezdeckva u Rossbachu.....	36
3. 3 Slavné vítězství u Leuthenu.....	38
Závěr	45
Použité prameny a literatura.....	48
Vydané prameny	48
Literatura.....	48
Internetové zdroje	49
Resumé.....	52
Seznam příloh	53
Příloha 1	54
Příloha 2	55
Příloha 3	56
Příloha 4	57
Příloha 5	58

Úvod

Pruské vojsko za vlády Fridricha II. Velikého nebylo ani větší, ani lépe vyzbrojené, než vojska tehdejších evropských mocností, přesto to byla právě armáda, která mladé pruské království pozvedla na pomyslné výsluní páté velmoci. Vojenské reformy krále Fridricha Viléma I. z pruské vojenské síly, díky tvrdému výcviku na straně jedné, ale zároveň i skvělým zaopatřením vojáků na straně druhé, vytvořily z vojska pečlivě promazaný stroj, který nebyl ve střední Evropě k zastavení. Způsob vlády Fridricha Viléma I., otce Fridricha II., vedl k tomu, že se běžný život v pruských zemích a markách stal provázaným s armádou do takové úrovně, že vojenská hierarchie a subordinace zasahovala do úřadů, výroben, statků a běžného života poddaných, jakožto i do samotné výchovy mladého korunního prince. Fridrich II. byl během svého mládí vystaven tvrdému vojenskému režimu a všechny aspekty jeho křehké povahy byly za použití velice tvrdých fyzických a psychických trestů potlačovány. Tento, zdánlivě nedůležitý fakt vytvořil z budoucího krále ryze pragmatickou, disciplinovanou osobu, která pokračovala v započatém díle svého otce.

Jeho otec, který zemřel 31. května 1740 mu jako odkaz zanechal vojsko o velikosti 82 000 loajálních, z většiny gramotných mužů s perfektním výcvikem. Vzhledem ke 2,5 milionům obyvatel se Prusko stalo zemí s největší armádou v poměru k populaci. Ačkoliv se v Evropě věřilo, že „král filosof“ bude armádní stavby snižovat, okamžitě po nástupu na trůn téhož dne Fridrich začal vojsko rozšiřovat v duchu zavedeného kantonálního systému. Jeho geopolitický nástroj, armáda, dosáhl svého pomyslného vrcholu bezprostředně před sedmiletou válkou. S tou následně král v srpnu 1756 vtrhl do Saska, tímto aktem započal největší konflikt jeho života. Fridrich II. začlenil svou zem mezi evropské velmoci a během sedmileté války toto postavení uhájil. V tomto smyslu se tak řadí do stejné skupiny panovníků, jako byl Gustav II. Adolf, Ludvík XIV., nebo Petr Veliký. Mezi velké obdivovatele Fridricha II. patřili osobnosti jako Napoleon Bonaparte, Helmuth von Moltke starší a Carl von Clausewitz. Lze také konstatovat, že v důsledku jeho činů došlo k výraznému přelomu, prusko-rakouskému dualismu.

Práce si klade za cíl analyzovat nejdůležitější aspekty pruské armády v 18. století, především za vlády Fridricha II. Velikého. Tento panovník ve vojsku aplikoval množství změn a reforem, čímž pokračoval v díle svého otce. Autor se zaměří především na

strukturu vojska s ohledem na použitou výzbroj, výstroj, taktiku a výcvik. Práce je psána přímou metodou s náznaky komparativní metody.

Práce rozdělena do tří základních částí, které dohromady tvoří komplexní obraz pruského vojska v 18. století. První z nich objasňuje vládu a reformy Fridricha Viléma I., obzvláště ve vztahu k armádě. Je paradoxní, že právě tento mírumilovný politik položil základní kámen Pruska jako vojenského státu. Dále pak reflektuje vztah Fridricha Viléma I. se svým synem Fridrichem II., jelikož měl důležitý vliv na budoucí směřování vlády Fridricha Velikého a jeho následné kroky v rámci mezinárodní geopolitiky. Druhá část se zabývá samotnou armádou Fridricha II. Autor zde rozděluje vojsko na tři základní části, pěchotu, jezdeckvo a dělostřelectvo. Po obecném úvodu následují podkapitoly, analyzující složky vojska jednotlivě v rámci doktríny, organizace, taktiky, výzbroje a výstroje s důrazem na detaily, které pruskou armádu odlišovaly od armád ostatních mocností účastnících se sedmileté války. Poslední část pak nastiňuje použití pruské armády Fridrichem II. v bojových podmínkách. Pro její demonstraci byly vybrány tři bitvy, jež byly svedeny v rámci sedmileté války v roce 1757, kapitola je chronologicky analyzuje. První rozebíranou je bitva u Kolína, kde pruský král utřil svou první porážku a jeho pověst vojenského génia byla vystavena těžké zkoušce. Jako druhá byla zvolena bitva u Rossbachu, která naopak Prusku přinesla slavné vítězství na západní frontě za pomoci rychlého a úderného úderu jezdeckva. Třetí, poslední analyzovaná bitva, která byla svedena u Leuthenu je často uváděna jako největší vítězství, jakého kdy Fridrich II. dosáhl. Pruská pěchota zde dokázala, že byla schopna bezchybně plnit i ty nejnáročnější úkoly a za užití dobré taktiky porážet i mnohem početnějšího nepřítel.

Česká literatura se pruskou armádou zabývá spíše okrajově, historiky, kteří se touto problematikou zabývají, jsou preferovány spíše dějiny politické. Výjimkou je významný český historik Pavel Bělina, který k tématu vydal knihu s názvem *Kolín 18. 6. 1757*.¹ Tato kniha bitvu analyzuje téměř výlučně z vojenského hlediska, byla tedy velice užitečným zdrojem, zejména ve třetí kapitole. Jako stěžejní český zdroj autorovi sloužila kniha historika Františka Stellnera *Sedmiletá válka v Evropě*.² Ta není ryze vojenského charakteru, předkládá nejen popis bitev a manévřů, ale i tehdejší diplomacii, vývoj v zázemí válčících států a analýzy osobností, jako byli panovníci, vojevůdci a diplomaté. Na rozdíl od množství české literatury, kde je majoritní část díla věnována Rakousku

¹ BĚLINA, Pavel. *Kolín 18. 6. 1757. První porážka Fridricha Velikého*, Praha 2007

² STELLNER, František. *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000.

Marie Terezie, František Stellner ke konfliktu mezi Rakouskem a Pruskem přistupuje nestranně a objektivně, pruská armáda a politika tedy dostala stejně prostoru, jako rakouská. Stellner pracoval s velkým množstvím vydaných pramenů a písemností, zejména pak osobní povahy, z odborné literatury pak používal knihy zejména v německém, anglickém, ruském a českém jazyce. Velkým kladem knihy je množství obecných informací, podávaných čtivou a srozumitelnou formou. Z české literatury autor práce shledával přínosnou knihu *Fridrich Veliký*,³ taktéž od Františka Stellnera a publikaci *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby: 17. – 20. století*⁴ od autorů Petra Klučiny, Andreje Romaňáka a Karla Richtera. Autoři se v knize věnují převážně výzbroji a výstroji armád, taktéž jsou zde rozebírány i ostatní prvky vývoje vojenství, jako jsou způsoby doplňování vojsk, jejich organizace, výcvik atd.

Ze zahraniční literatury práce využívá zejména knihu Christophera Clarka *Prusko: Vzestup a pád železného království*, do češtiny přeloženou Pavlem Verešem.⁵ Toto obsáhlé dílo obsahuje chronologické dějiny Pruska s důrazem na jeho politický a mocenský vývoj. Clark zde postavě Fridricha II. Velikého věnuje velké množství prostoru v ohledu na jeho reformy a politický život.

Knihou *Dějiny Pruska*⁶ z roku 1966 od západoněmeckého historika Hanse–Joachima Schoepse v překladu (a s bohatým doplněním) Šárky a Františka Stellnerových tuto práci doplňuje především v kapitole věnující se otci Fridricha II. Velikého, Fridrichu Vilémovi I. Schoeps v úvodu své knihy uvádí, že se při psaní knihy potýkal s politickými problémy, které mohly vést k nepodloženým informacím, uvedeným v díle. Jelikož byl státní pruský archiv z 85% umístěn ve východoněmeckém Merseburgu, Schoeps měl jako západoněmecký historik potíže se získáváním informací. Šárka Stellnerová a František Stellner však nepřesnosti uvedli na pravou míru přímo v textu či formou poznámek překladatele. Pro potřeby třetí kapitoly práce je též využita kniha *Kolín 1757, první porážka Fridricha Velikého*⁷ od britského vojenského historika Simona Millara.

Neméně důležitá byla pro autora práce cizojazyčná literatura. Kniha *The Prussian army: 1640–1871*⁸ amerického historika Jonathana Randalla Whitea, která ze

³ STELLNER, František. *Fridrich Veliký*, Ústí nad Orlicí 1998.

⁴ KLUČINA, Petr, ROMANĀK, Andrej, RICHTER, Karel. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby: 17. – 20. století*, Praha 1984.

⁵ CLARCK, Christopher. *Prusko, vzestup a pád železného království*, Praha 2008.

⁶ SHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska*, Praha 2003.

⁷ MILLAR, Simon. *Kolín 1757, první porážka Fridricha Velikého*, Praha 2007.

⁸ WHITE, Jonathan Randall. *The Prussian Army, 1640-1871*, Lanham, 1996.

zkoumaného období klade důraz především na vojenské reformy a jejich vliv na armádu. Ačkoliv název poukazuje na to, že se kniha zabývá pouze vojskem jako takovým, White věnuje přibližně polovinu textu životu panovníků, jejich reforem, jak civilních, tak vojenských a vztahům se šlechtou a rodinou. Mimo jiné rozvádí i finanční, sociální a geografické vlivy na pruské poddané a vojsko jako celek.

Z faktografického hlediska je nutné zmínit knihy Philipa Haythornthwaitea, především pak *Frederick the Great's army*⁹ a *The Austrian army: 1740–1780*.¹⁰ *Frederick the Great's army* obsahuje souhrnné informace o pruské pěchotě, která je vykreslena i v ilustrované podobě. V předpokládané bakalářské práci je použita zejména jako pomocný materiál, protože rozčleňuje pěchotní pluky, vysvětluje rozdíly mezi jednotlivými složkami pěchoty a popisuje plnění reglementací. Pro stejné účely byla použita publikace *Frederick the Great's army*¹¹ od Alberta Seatona.

Z vydaných pramenů práce využila *Principles of Military Movements: Chiefly Applied to Infantry*¹² od sira Davida Dundase z roku 1788. Sir Dundas byl důstojníkem v britské armádě, se často účastnil pruských vojenských manévřů, podle jejichž vzoru sestavil tento vojenský předpis pro britskou armádu. Z tohoto textu práce čerpala především informace o vzájemném rozestavení formací a jejich uvedení do pohybu.

Další předpisy, využitě předpokládanou bakalářskou prací jsou *Regulations for the Prussian cavalry*¹³ a *New Regulations for the Prussian Infantry*¹⁴ které přeložil a sepsal sir William Fawcett v roce 1757 v kooperaci s pruským královstvím. Překlad pruských reglementací navrhl na využití pro potřeby britského pozemního vojska. V roce vydání působil jako pobočník britského generálporučíka Johna Mannerse a vydání těchto předpisů mu přineslo slávu a povýšení. Pro autora této práce sloužily vydané prameny majoritně k pochopení pruského výcviku a důrazu na disciplínu, nabíjecích úkonů a sestavování formací.

⁹ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *Frederick the Great's army*, Londýn 2001.

¹⁰ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *The Austrian Army 1740-80*, Londýn 1994.

¹¹ SEATON. *Frederick the Great's Army*, Oxford, 1973.

¹² DUNDAS, David. *Principles of Military Movements: Chiefly Applied to Infantry. Illustrated by Manoeuvres of the Prussian Troops, and by an Outline of the British Campaigns in Germany, During the War of 1757*, Londýn, 1788.

¹³ FAWCETT, William. *Regulations for the Prussian cavalry*, Londýn 1757.

¹⁴ FAWCETT, William. *New regulations for the Prussian infantry*, Londýn 1757.

Velmi užitečným zdrojem byl pro práci projekt *The seven years war project* v rámci *Kronoskaf, The virtual time machine*,¹⁵ který je veřejně dostupný na internetu. Autoři shromažďují veškerá relevantní data ze sedmileté války, od osobnostních popisů důležitých postav, rozbory bitev až po popisy uniforem jednotlivých složek. Tyto stránky jsou používány jak akademiky pro odborné účely, tak reenactory jako podklad pro šití uniforem a stavbu zbraní. Právě mezi obdivovateli živé historie sedmileté války je tento projekt základním kamenem při rekonstrukcích bitev.

¹⁵ Project seven years war [online]. [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Main_Page

1. Otec, syn a armáda

1. 1 Král voják, Fridrich Vilém

Otec Fridricha II. Velikého, Fridrich Vilém I. byl skutečným tvůrcem Pruska jako vojenského státu. Když v roce 1713 nastoupil na trůn po svém otci Fridrichovi I., mělo pruské vojsko 38 000 mužů, když v roce 1740 zemřel, zanechal za sebou odkaz v podobě 82 000 vojáků s vysokou disciplínou a brutálním drilem. V přehledném, hierarchicky uspořádaném světě mužských hodnot, kde jsou jednotlivé zájmy a identita podřízeny kolektivu, se Fridrich Vilém zhlédl a svou vládu zasvětil právě militarizaci Pruska. Jeho zájem o vojenské reformy se zrodil již před jeho korunovací. Svědčí o tom soubor směrnic, jež v roce 1707 navrhl válečné radě jako korunní princ. Ráže pěchotních děl měla být stejná, aby se mohly používat standardizované dělové koule. Všechny jednotky měly mít týž typ bajonetu, muži každého pluku měli mít k ruce tytéž dýky podle vzoru určeného velícím důstojníkem, dokonce i vojenské brašny se měly přidělovat podle jednotného vzoru.¹⁶ Svoje plány začal realizovat ihned, jak nastoupil na trůn. Jeho první prioritou bylo eliminovat státní náklady, které on osobně nepokládal za důležité. Za svévolné mrhání penězi považoval například investování do umění a vědy, kromě technických oborů. Prodával obrazy, které nashromáždil jeho otec, redukoval náklady na vedení dvora propouštěním muzikantů a snižováním platů vysokým úředníkům.¹⁷ Také prodal korunovační oděv svého otce a nechal roztavit stříbrné přibory, aby uhradil dluhy Pruska věřitelům.

Fakt, že byl silně věřící, se projevoval u armády tak, že byl ke každé rotě přidělen kaplan. Ačkoliv byl protestant, byl velice tolerantní vůči katolictví, to bylo v armádě povoleno též. Fridrich Vilém se rád oblékal do uniformy a po důstojnickém vzoru u sebe nosil hůl. Tou často tloukl úředníky, když měl pocit, že jejich pracovní výkony nedosahovaly požadované úrovně, fyzickým trestům jeho rukou neunikli ani sloužící, jen málokdy ale osobně trestal vojáky. Se svou posedlostí po preciznosti a dochvilnosti vyžadoval král od všech zaměstnanců přesné plnění povinností. Pracovní den nejvyšších úředníků (ministrů a tajných radů) začínal v létě v sedm, v zimě v osm hodin, končil až

¹⁶ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*, Praha 2008, s. 101–102.

¹⁷ WHITE, Jonathan Randall. *The Prussian Army, 1640–1871*, Lanham 1996, s. 64.

po vyřízení všech došlých akt. Kdo se opozdil, musel zaplatit vysokou pokutu a za „*neomluvenou absenci*“ se strhával půlroční plat.¹⁸

Holí také častoval svého syna Fridricha, který pro něj byl opakem toho, jaký měl dle otce být. Fridrich Vilém si vždy představoval, že jeho syn bude tvrdý muž vojenské povahy, jako byli synové jeho blízkého přítele Leopolda I. Anhaltsko-Desavského, přezdívaného „*Starý Desavan*“¹⁹. Malý, křehký a šlachovitý Fridrich byl tedy cíl časté frustrace svého otce. Mladý princ se naučil, že nenávisť, strach a fyzická bolest jsou normativním vyjádřením lidského života.²⁰ Díky této výchově je možné povšimnout si ambivalentnosti Fridrichovy osobnosti, když se stal králem. Na jedné straně byl žákem francouzské filozofie, milovník umění a hudebník, na straně druhé pruský dráb, který pro svou inteligenci pohrdal lidmi kolem sebe. V jeho charakteru lze nalézt jak lidskost a ušlechtilost, tak směsici arogance a barbarství. Sice býval bezohledný a tvrdý, nesnášel ale lov, pěštní souboje a protivilo se mu zabíjení a tresty.²¹

Největším a nejúzkostlivějším zájmem krále Fridricha Viléma byla konverze pruské armády na jeden z nejmocnějších evropských vojenských nástrojů, jež podle něj byl ten nejlepší způsob vedení zahraniční politiky, a armáda začala postupně prostupovat všechny složky pruské společnosti. V hospodářské oblasti stát podporoval zakládání manufaktur, zaměřujících se na uspokojování potřeb pruské armády. Z těchto manufaktur byla nejvýznamnější dílna na muškety a pistole ve Špandavě a textilka na výrobu uniforem v Berlíně. Kvůli podpoře domácí výroby byl dovoz zahraničního plátna zakázán, povolen byl pouze vývoz, především vlněných výrobků do Ruska. Berlín se stal centrem masové výroby uniforem a berlínské plátno se stalo cennou komoditou na světových trzích.²² Prusko se pod kuratelou Fridricha Viléma zaměřovalo také na vnitřní kolonizaci, neboť potřebovalo co největší množství daňových poplatníků a rekrutů. Díky vysoké náboženské toleranci přicházeli do Pruska protestanté z celé Evropy. Pro krále bylo nejdůležitější znovu zalidnit Východní Prusko, které bylo zdecimované morovou ránou v roce 1713. Podařilo se mu oblast Královce nejen znovu osídlit, ale i hospodářsky

¹⁸ STELLNER, František. *Fridrich Veliký*, Ústí nad Orlicí 1998, s. 48.

¹⁹ Kníže Leopold I. Anhaltsko-Desavský, přezdívaný „*Starý Desavan*“ byl pruským vojenským velitelem a důvěrníkem krále Fridricha Viléma.

²⁰ WHITE, Jonathan Randall, s. 72.

²¹ STELLNER, František. *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000, s. 36.

²² STELLNER, *Fridrich*, s. 48.

pozvednout na neobyčejně vysokou úroveň, což zajistilo příjem peněz do státní pokladnice.²³

Královův přístup k armádě byl skutečně osobním i pro jeho vynikající paměť. Důstojníky považoval za své „bratry a syny“, znal všechny vojáky vyšších hodností a úředníky jménem a osobně a každý důstojník bez rozdílu měl právo přímé konzultace s králem. Podle Fridricha Viléma právě důstojníci měli být ztělesněním vzorné služby, jelikož měli tu čest sloužit pruskému králi. Panovník se snažil zorganizovat civilní život podle vojenských norem, od roku 1725 chodil výhradně v uniformě, která byla stejná pro celou armádu. Poručíci a kapitáni tedy nosili ty samé šaty, jež nosil jejich král.²⁴ Kvůli nízkému počtu dobrovolníků pro armádu byl 1. května 1733 zaveden verbovací kantonální systém. Aby se zabránilo sporům verbířských důstojníků o území, byly každému pluku přiděleny určité doplňovací oblasti, tzn. kantony.

Kantonální řád ale nebyl cestou k všeobecné branné povinnosti, jelikož se rekrutování týkalo pouze řemeslníků a dědičně poddaných rolnických synů. Duchovní a manufakturní dělníci byli od kantonální povinnosti osvobozeni z ekonomických důvodů. Pruský militaristický systém a sociální struktura venkova byly v tomto období úzce propojeny, jednotlivec neměl zastání před vojenskou autoritou a v důsledku militarizace byrokracie připomínal život na venkově spíše výsledek reglementační politiky.²⁵ Ačkoliv kantonální systém nedosahoval celistvosti všeobecné branné povinnosti, jeho účinnost v tehdejší geografickém měřítku byla mimořádná. V době, kdy většina evropských armád spoléhala na zahraniční vojáky a žoldnéřské oddíly, Prusko bylo schopné zajistit dvě třetiny svých vojáků z vlastních lidských zdrojů. Díky kantonálnímu systému se Fridrichu Vilémovi podařilo vybudovat čtvrtou největší armádu v Evropě, ačkoliv ve velikosti území a v počtu obyvatel bylo Prusko v rámci Evropy až na místě desátém. Kantonální systém se nevztahoval pouze na doplňovací okrsky, ale vytvářel komplexní systém verbování. Například do něj byl implementován výnos z května 1714, který pravil, že každý, kdo by se pokusil ze země prchnout, aby se vyhnul službě v armádě, bude souzen jako válečný zběh, ačkoliv ještě nebyl evidován ve vojsku. Vznikl také systém „dovolených“. Služba byla dvacetiletá, po dvouletém základním výcviku byl voják na osmnáct let přiřazen k pluku. V praxi to ale vypadalo tak, že po dokončení výcviku byli muži propuštěni domů ke svým civilním povoláním jako rezervisté, a ke

²³ Tamtéž.

²⁴ SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska*. Praha, 2003, s. 45.

²⁵ Tamtéž.

svému pluku se vraceli pouze na dva až tři měsíčně ročně, kdy prováděli manévry a doplňovací výcvik.²⁶ Během války byli vojáci v aktivní službě po celou dobu jejího trvání. Plošnému verbování se nevyhnula ani šlechta. Na počátku své vlády zakázal příslušníkům zemské šlechty vstupovat do cizích služeb (jak bylo v té době běžné). Šlechtici nesměli bez králova výslovného svolení opouštět své državy. Navíc byl sestaven seznam všech synů šlechtických rodin ve stáří od dvanácti do osmnácti let. Z tohoto seznamu byli vybráni vhodní „uchazeči“, kteří podstoupili výcvik na nově zřízené kadetce v Berlíně. Povinná služba pro vyšší vrstvy vyvolala mnoho protestů a pokusů o její obcházení, král na ní však bezpodmínečně a tvrdě trval. Nezřídka se stávalo, že mladí kadeti, kteří se pokusili službě vzdorovat, byli četníky zadrženi a za pomoci donucovacích prostředků odvedeni. Ačkoliv to působilo jako násilné začlenění šlechty do vojenské organizace, politika odvodů šlechty nakonec zafungovala, nabízela totiž mnoho kladů. Služba v důstojnickém sboru znamenala stabilní kariéru, slušné živobytí, které by si většina šlechtických rodů nemohla dovolit, vazbu na samotného krále a v neposlední řadě vysokou společenskou prestiž. Někdejší polní kurát prusko-braniborské armády Samuel Benedikt Carsted měl pravděpodobně pravdu, když prohlásil, že kantonální systém odvodů představoval „nejvyšší důkaz, že král Fridrich Vilém nabyt naprosto neomezené suverenity.“²⁷ Král pomocí toho systému vytvořil paralelu mezi venkovským velkostatkem a plukem, kdy mužstvo je ve funkci poddaných a velící důstojník zastává roli šlechtického pána. Ke kantonálnímu systému a jeho fungování podotkl Fridrich II. Veliký ve své knize *Dějiny mé doby*, jako přímý účastník evolučního vývoje náborového systému toto: „Rodilí příslušníci kantonů sloužící v každé rotě vojska pochází z téhož kraje. Mnozí se znají, nebo jsou příbuzní. Kantony podněcují soutěživost a odvahu a příbuzní a přátelé nejeví sklon nechat jeden druhého v boji na holičkách.“²⁸

Další věcí, kterou se Fridrich Vilém zapsal do historie, bylo zavedení povinné školní docházky v roce 1717. Tento systém stavěl na jednotné výchově dětí ze všech rodin bez rozdílu. Například děti z vojenského sirotčince v Halle tak dostávaly stejné vzdělání jako děti z nejbohatších rodin junkerů. Povinná školní docházka se začala projevovat ke konci vlády Fridricha Viléma, kdy už většina jeho vojáků, verbovaných z kantonů bylo gramotných. Leopold von Ranke charakterizoval královu kulturní politiku následovně:

²⁶ CLARK, s. 102.

²⁷ Tamtéž, s. 103.

²⁸ Tamtéž, s. 105.

„Jestliže se měšťané a sedláci v braniborských zemích mohli podílet na kultuře lidského pokolení, základ tomu položil Fridrich Vilém I.“²⁹

1. 2 Kníže Leopold I. Anhaltsko-Desavský ve vztahu ke králi a vojsku

Blízkým přítelem Fridricha byl Leopold I. Anhaltsko-Desavský, který byl zodpovědný za zásadní technické inovace v pruské armádě. První se zabývala rychlostí palby z mušket pěchoty. Během války o španělské dědictví byl Leopold často frustrován neschopností dlouhodobé, souvislé palby jednotek. Ačkoliv pruský pověstný dril rychlost střelby zrychlil, celkový výsledek selhal na technickém řešení mušket. Jako největší problém shledával „*Stary Desavan*“ dřevěné nabíjčky, které se při nabíjení často lámaly v hlavni, voják byl tedy několik minut neschopen systematické palby. Po mnohých konzultacích s přáteli dospěl k závěru, že by se nabíjčky měly vyrábět železné. Bylo tak učiněno podle dřevěného vzoru, počáteční problémy však spočívaly ve složení správných příměsí, buď byly nabíjčky příliš tvrdé a lámaly se, nebo byly měkké a ohýbaly se. Po identifikaci přesného složení kovu pak už bylo jejich masové zavedení jen otázkou času. Někteří historikové (například Albert Seaton, Karel Richter atd.) často uvádí, že díky železným nabíjčkám byli prusští střelci schopni vyvinout palbu až o dvojnásobné rychlosti v porovnání s ostatními armádami, nebo uvádějí, že rychlost palby byla „*mnohem*“ zvýšena.³⁰ Z dobových vojenských příruček (kde jsou předepsány tři výstřely za minutu jako minimum)³¹ však můžeme soudit, že železný nabíjčka zvýšil efektivnost mušket o jeden výstřel za minutu. Pravděpodobně se jedná o neúplnou informaci, vzhledem k tomu, že při cvičeních, kdy se při palbě slepými náboji tolik nezanášela hlaveň, dosahovaly ty nejlepší jednotky střelby i šesti, výjimečně až sedmi výstřelů za minutu, což je v rozporu s bojovou situací. Skutečný úspěch železného nabíjčky však spočíval v tom, že procento vojáků v pluku, kterým nastaly se střelbou komplikace, dramaticky kleslo.³²

Druhá, neméně podstatná změna spočívala v aplikování rytmického pochodu. Po jeho zavedení prusští vojáci postupovali jednotně, takže každý voják pochodoval současně se svými druhy. Vojáci udržovali rytmus podle úderu bubnu. Tento typ pochodu však mohl být používán pouze disciplinovanými a vycvičenými muži. Ze všech armád Evropy

²⁹ SCHOEPS, s. 47.

³⁰ Phillip Haythornthwaite v knize *Frederick the Great's army* na straně 11 uvádí, že pruská pěchota byla schopna dosáhnout až sedmi výstřelů za minutu.

³¹ FAWCETT, William, *New regulations for the Prussian Infantry*, Londýn, 1757. s. 57.

³² WHITE, s. 68.

byli právě Prusové nejproslulejší svou vysokou úrovní kázně, která však byla udržována, kromě jiného i za pomoci krutých fyzických trestů. Zavedení rytmického pochodu Prusům umožňovalo významně zvýšit jejich schopnost manévrování, a to jak během pochodu na bitevní pole, tak i na poli samotném. Armády, které rytmický pochod nepoužívaly, přiváděly své muže na bojiště v otevřených řadách. Tyto formace byly zvány otevřenými kolonami, protože vzdálenosti mezi jednotlivými řadami byly místy až tři metry. Toto uspořádání bylo nutné, aby nedocházelo ke ztrátě soudržnosti mezi jednotkami, pokud vojáci postupovali bez regulovaného kroku. V praxi to znamenalo, že při postupu otevřených kolon na bojiště představovalo seřazení praporů do linie značně zdoluhavý proces. Roty v koloně nepostupovaly v řadách a kromě toho bylo nutné srazit řady a zástupy. Prusové, kteří však systém rytmického pochodu používali, byli schopni vytvořit mnohem uzavřenější kolony a používali větší množství různých manévrů k rychlejšímu vytvoření souvislé linie. Další výhodou rytmického kroku byla schopnost souvislého pochodu. Armády nevyužívající rytmický pochod v poli musely na bojišti často zastavovat, aby upravily a srovnaly svoje řady, přičemž důstojníci a poddůstojníci postupovali podél přední a zadní linie jednotky a zatlačovali zpět muže, kteří se vychýlili od své pozice. Naopak pruský prapor v pochodu umožňoval držet muže blíž k sobě, často tak, že se dotýkali lokty, a tím lépe udržovat formaci, což znamenalo minimalizaci zastávek k úpravě linie.³³

Ač Leopold I. Anhaltsko-Desavský nebyl velkým stratégem, proslavil se ale jako skvělý vojenský cvičitel a jeho pluk v Halle sloužil pruské pěchotě jako vzor. Postaral se mimo jiné i o to, aby roku 1714 vyšel první výcvikový manuál pro pěchotu. Tato reglementace byla před francouzskými a rakouskými výcvikovými systémy o desítky let napřed a stala se postupně základním stavebním kamenem všech vojenských předpisů v Evropě.³⁴ Za zmínku též stojí Leopoldova myšlenka zavedení jednotných uniforem v armádě, která vzbudila královo nadšení. Vyšší důstojníci byli striktně proti této vizi, protože jejich muži byli pro své plukovní barvy známi a byli na ně hrdí. Král Fridrich Vilém se však postavil za Leopolda a tak již na začátku dvacátých let 18. století vystupovalo pruské dělostřelectvo a pěchota v jednotné barvě, pruské modři a příslušnost k pluku tak tvořily pouze barevné doplňky. Jedinou složkou vojska, které se uniformizace vojenských oděvů netýkala, bylo jezdecktvo. Celkově vzato, jezdecktvo unikalo zájmu jak

³³ JÖRGENSEN, Christer. *Bojové techniky raného novověku: 1500 n. l. – 1763 n. l. vybavení, bojeschopnost a taktika*, Praha, 2007, s. 59.

³⁴ WHITE, s. 69.

krále, tak Leopolda, kteří jeho funkci podceňovali. Kupříkladu mělo jezdecktvo z finančních při cvičeních zakázáno používat koně, což vedlo k nízké kvalitě pruské jízdy jako celku.³⁵ Jezdecktvo v pruské armádě prošlo výraznější změnou až po bitvě u Chotusic v roce 1742.

Než na jezdecktvo, peníze král radši vynakládal na svou slavnou postupimskou gardu „*dlouhánů*“. Ta byla složená z mužů nad 172 centimetrů z celé Evropy. Za tyto muže spořivý, až lakomý král neváhal utratit jakoukoliv sumu. Pravděpodobně nejdražší voják v postupimské gardě byl 216 centimetrů vysoký Skot, za nějž královská pokladna zaplatila celých 8162 tolarů.³⁶ Tato záliba budila na mnohých dvorech spíše pobavení. Pokud si ale nějaký monarcha chtěl naklonit Fridricha Viléma, poslal mu místo cenností vysoké vojáky. Například Petr I. Veliký do Pruska posílal každý rok, počínaje rokem 1720, 100 nejvyšších vojáků jako dar, čímž si zasloužil pruskou vřelost a přátelství.³⁷ Z vojenského hlediska vzato se vysocí muži opravdu hodili pro službu v armádě kvůli systému výcviku cíleného na rychlou, nemířenou střelbu a útok na bodáky. Tato jednotka však byla naprosto bezcenná, protože vojáci byli vysocí až příliš, byli málo pohybliví, odolní a většina z nich trpěla hormonální poruchou.³⁸ Králova fixace na vysoké vojáky však byla devastující pro jezdecktvo. Pro Fridricha Viléma byl ideálem jízdního vojáka extrémně vysoký voják na obrovském a těžkém koni, což nekorespondovalo s tehdejší jezdeckou taktikou založenou na rychlosti výpadu a obkličování. Tito giganti sice působili na přehlídkách krásně, ovšem s jezdecktvem ostatních evropských armád se rovnat nemohli.³⁹

1. 3 Vztah otce a syna

Tvrdá disciplína panovala nejen v armádě, ale i v rodině. Podle vojenského vzoru byl vychováván i mladý Fridrich, který byl téměř úplným opakem svého otce. Zatímco král a Leopold I. Anhaltsko-Desavský psaním pohrdali, nejstarší dopis psaný princem pochází z 23. června 1717, když mu bylo pouhých pět let.⁴⁰ Fridrich byl v roce 1719 svěřen do péče dvěma vojenským vychovatelům, kteří ho podřídili tvrdému dennímu režimu, jenž byl striktně naplánován Fridrichem Vilémem. Vztah mezi otcem a synem vykresluje i

³⁵ Tamtéž., s. 71.

³⁶ STELLNER, *Fridrich*, s. 49.

³⁷ WHITE, s. 73.

³⁸ STELLNER, *Fridrich*, s.

³⁹ NOLAN, Luis Edward, *Kavalerie, historie a taktika*, Jihlava 2015, s. 32.

⁴⁰ Tamtéž, s. 51.

fakt, že mladý Fridrich musel každý měsíc otci zasílat přesné vyúčtování výdajů. Fridrich Vilém se rozhodl přebudovat něžnou Fridrichovu povahu krutostí, nenávisí a holí. Často ho u dvora ponižoval, vysmíval se mu a krutě ho týral. Mladý nástupce trůnu po nocích tajně četl a hrál na flétnu. Když se o tom jeho otec dozvěděl, vysmál se mu, považoval hru na flétnu za ztrátu času a četbu za zženštilost. Jejich vztah může vykreslit i událost, která se stala v roce 1728 při návštěvě saského kurfiřta a polského krále Augusta Silného. Když v noci začal hořet palác, v němž byl Fridrich Vilém ubytován, sluhové probudili Fridricha s tím, že jeho otec je v nebezpečí a zda nechce vstát. Ten však odpověděl: „*Proč? Neumím hasit oheň.*“ a pokračoval ve spánku.⁴¹

Vrcholu vzájemná nenávist dosáhla v roce 1730, když se princ Fridrich a jeho dva přátelé pokusili uprchnout do Británie, což se rovnalo dezerci z armády. Pro Fridricha Viléma to bylo něco nepochopitelného a potupného. Útěk však ztroskotal a po zadržení byl princ málem svým otcem probodnut, zachránil jej až velitel weselské pevnosti, který se vrhl před Fridricha, ochotný za něj položit život. Fridrich byl uvězněn, propuštěn z armády a jeho pluk mu byl odebrán. Ačkoliv byl pro princova přítele Katteho, který s ním byl chycen při útěku, vyměřen doživotní trest odnětí svobody, král jej změnil na rozsudek smrti. Král původně chtěl nechat setnout i svého syna, ale po nátlaku švédského, britského, císařského, dánského a ruského dvora musel trest zmírnit. Dokonce i jeho starý přítel, Leopold I. Anhaltsko-Desavský se prince zastal. Trestem tedy bylo povinné zhlédnutí popravy jeho přítele a vězení. Postupem času se však vztahy mezi otcem a synem začaly zlepšovat, ale směs vzájemné lásky a nenávisti zůstala až do smrti Fridricha Viléma v roce 1740.⁴² Když král zemřel, zanechal svému synovi odkaz ve formě deseti milionů tolarů a 82 000 mužů ve zbrani, perfektně vycvičených a připravených na nadcházející válku, které se s Fridrichem Vilémem v čele země nedočkali. Mladý král po smrti otce obdržel jeho závět, určenou následníkovi, v níž Fridrich Vilém důrazně varoval před vedením nespravedlivé války: „*Drahý následníku, žádám Vás, abyste nezačínal nespravedlivou válku, neboť Bůh nespravedlivé války zakázal a Vy budete volán k odpovědnosti za každého člověka, který v ní padl. Poučte se z dějin a uvidíte, že nespravedlivé války neprobíhaly dobře. V tom, můj milý následníku, lze spatřovat ruku Boží.*“⁴³

⁴¹ Tamtéž, s. 59.

⁴² SCHOEPS, s. 53.

⁴³ Tamtéž, s. 274.

2 Pruská pěchota, jezdeckvo, dělostřelectvo

Evropské armády v polovině 18. století si byly bez ohledu na různorodé národnostní složení velice podobné. Vždy sestávaly ze tří složek, pěchoty, jezdeckva a artilerie. Nejpodstatnější částí tehdejší armády byla pěchota, jejíž význam stoupal na úkor jezdeckva, které se stálým zvyšováním rychlosti palby mušket přestalo plnit svou někdejší úlohu frontálně útočící masy a začalo se organizovat jako podpůrná složka pěchoty. V bitvách bylo většinou stavěno na křídlech. Nejméně okázalou, avšak životně důležitou složkou armády 18. století bylo dělostřelectvo, jehož počty se v rámci armády neustále rozrůstaly (viz Příloha 1). Od důstojníků, ale i mužstva se očekávalo, že budou vzdělanější, než příslušníci ostatních složek armády a že jim bude vlastní zejména technické vzdělání a matematika.⁴⁴ Po slezských válkách začala v Evropě upadat doktrína podpory těžkého dělostřelectva na úkor nárůstu počtu lehkých kanónů, které byly lépe přemístitelné a rychleji se nabíjely.

Pruská armáda byla v evropském kontextu výjimečná, neměla totiž generální štáb, neexistovalo ministerstvo války ani válečná rada. V jejím čele stál pouze panovník jako vrchní velitel. Spojení mezi ním a jednotlivými pluky zajišťoval králův kabinetní tajemník. Za provozní agendu odpovídala tajná válečná kancelář.

Už od doby Fridricha Viléma pruské vojsko nikdy netrpělo nouzí, o vojáky bylo velice dobře pečováno. Ke třicetitisícovému sboru patřila polní nemocnice se 150 lékaři a ranhojiči, doprovázenými deseti vozy s léky. Pojízdna pekárna, která doprovázela armádu, čítala 750 pekařů. Vojsko též doprovázelo 50 000 koní, zapřažených do povozů s proviantem. Jedna kolona proviantního trénu se skládala z 50 vozů, na každém z nich byly tři bedny s moukou. Takováto kolona byla schopna zásobovat 15 000 mužů čerstvým chlebem po tři dny, neustále čerstvý chléb byl nadstandardem i pro civilní život. Na jeden den dostával voják jeden kilogram chleba a jednou týdně velkou porci hovězího masa. Každý sedlák mohl přivést dobytek k vojenskému ležení a za pevně stanovené ceny dobytek na porážku prodat. Výkupní ceny byly vstřícné, armáda tedy z většiny nemusela ani dobytek, ani pivo a ostatní potraviny rekvírovat od obyvatelstva.⁴⁵

⁴⁴ MILLAR, Simon. *Kolín 1757: první porážka Fridricha Velikého*, Praha, 2007, s. 28.

⁴⁵ STELLNER, *Sedmiletá válka* s. 40.

2. 1 Pěchota

V 18. století se pěchota opět stala královnou zbraní, na níž spočívala tíha bitev. Stoupající význam pěchoty na bojišti vyjadřuje i její rychlejší početní růst ve srovnání s jezdeckem. Jestliže ve druhé polovině 17. století připadli v habsburské armádě dva pěšáci na jednoho jezdce, pak se tento poměr v 18. století rychle zvětšil. Na jednoho jezdce tehdy začalo připadat čtyři až šest pěšáků. O tom, že se stala pěchota hlavním druhem zbraní a nejmasovějším druhem vojska, rozhodoval nejen význam na bojišti, ale také hospodářská základna státu, chov koní, nižší náklady na udržování pěšího vojáka nežli jezdce atd.⁴⁶ Většinu pruského pěchotního vojska tvořili poddaní naverbovaní pomocí kantonálního systému. Ten spočíval v rozdělení království na územní celky, tzv. kantony. Každý pluk měl svůj přidělený kanton, ze kterého verboval své muže. Rozdíl mezi kantonálním systémem a všeobecnou brannou povinností spočíval v tom, že v rámci kantonálního verbovacího systému byly od náboru osvobozeny některé skupiny obyvatelstva, například šlechtici, nejstarší synové sedláků, výše postavení měšťané, dělníci v manufakturách a studenti. Taktéž kanton Berlín byl až do pozdních fází sedmileté války osvobozen od povinnosti odvodu.⁴⁷ Standardní dělení infanterie bylo v pruské armádě stejné, jako v armádách jiných států. Tvořila ji pěchota řadová a pěchota lehká.

V prosinci roku 1755 měla pruská pěchota 84 284 mužů začleněných do 99 praporů.⁴⁸ Podrobně se jednalo o 2501 členů důstojnického sboru, 5844 poddůstojníků, 2096 bubeníků a fajfrů⁴⁹ a 73 843 vojáků. Mezi pěchotu byly taktéž zařazovány posádky pevností a členové zeměbrany, ti ale do tohoto součtu započtení nejsou. Dle předpisů, platných od roku 1750, byly standardní, mušketýrské pěchotní pluky na počátku sedmileté války složeny ze dvou praporů v celkovém počtu 1832 mužů v počtu 50 důstojníků, 118 poddůstojníků, 38 bubeníků, šest fajfrů, šest klarinetistů, dvanáct

⁴⁶ KLUČINA, Petr, RICHTER, Karel, ROMANĚK, Andrej. *Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby. 17–20. stol.*, Praha 1984, s. 85.

⁴⁷ STELLNER, František, *Sedmiletá válka*, s. 37

⁴⁸ Včetně dvou praporů ženistů a dvou praporů polního dělostřelectva.

⁴⁹ Fajfři: hráči na příčnou flétnu, kteří spolu s bubeníky určovali pochodové tempo.

ženistů/tesařů, 282 granátníků (včetně dvaceti záložních) a 1320 mušketýrů či fyzilírů⁵⁰ (z toho 100 záložních).⁵¹

Každý ze 49 pluků, kromě gardových, byl znám pod jménem svého velitele, na rozdíl například od rakouské armády, kde byly pluky pojmenovávány podle majitele. V každém pluku byl v jeho štábu jeden plukovník, jeden podplukovník, dva majoři, z nichž každý velel praporu, jeden plukovní tambor, šest klarinetistů, jeden puškař, zbrojář, kontrolor, profous, kaplan a ubytovatel, dále pak plukovní chirurg a dvanáct rotních chirurgů. Každý pluk disponoval muži bez mušket navíc. Ti nahrazovali padlé ihned v boji. Na počátku sedmileté války byl řadový prapor složen z pěti mušketýrských, či fyzilírských rot a jedné roty granátnické. Každá rota, pod velením majora, měla přibližně 140 mužů, počty se často mírně lišily. V počtu mužů v rotě jsou započtení čtyři důstojníci (kapitán, poručík a dva podporučíci), deset poddůstojníků, z nichž dva nesly zodpovědnost za standartu, tři bubeníci, rotní chirurg a osm záložních vojáků.

Silnou a nedílnou součástí pruské armády byl i její pověstný dril. Výcvik a prostředky, jak udržet kázeň a zabránit dezerci patřily k těm nejtvrdějším v Evropě. Hůl byla v Prusku všudypřítomným jevem. S bitím se setkávali děti na poli, stejně jako dělníci v manufakturách a samozřejmě také vojáci na cvičišti. V jedné z instrukcí Fridricha II. je výslovně uvedeno: „*S největší přísností se musí dohlížet na přesnost ve službě a příslušném pořádku, a kde se objeví nepořádek a nedbalost, musí následovat nejpřísnější trest, ať se jedná o generála nebo tambora.*“⁵² Pro důstojníky bylo osm odstupňovaných druhů trestů, od vyjádření o neschopnosti před třetí osobou až po válečný soud. Prostí vojáci byli trestáni fyzicky, za menší přestupky se vyměřoval počet ran holí. Nejhorším trestem byl „běh uličkou“, který byl ve většině případů ekvivalentem trestu smrti. Trestaný musel polonahý a s rukama svázanýma na břicho projít uličkou tvořenou vojáky, kteří ho bili holemi a pruty. Bubny a trumpety měly přehlušit jeho nářek. Výše trestu byla definována počtem vojáků v uličce a počtem proběhnutí. Pokud trestaný v důsledku vysoké ztráty krve padl na zem, byl buď položen na lavici, kde byl trest dokončen, nebo

⁵⁰ Mušketýrské pěší pluky byly od čísla 1 do čísla 34, s výjimkou čísla 33, který se řadil k fyzilírům. Jako fyzilírské byly značeny nově založené pluky, od čísla 33 do čísla 49, s výjimkou pěšího pluku č. 34, jenž byl mušketýrský.

⁵¹ Philip Haythornthwaite v knize *Frederick the Great's army* na straně 16 zmiňuje, že jako fyzilíři byli vybíráni muži menší postavy a jako mušketýři muži většího vzrůstu, je ale zatěžko takovýto systém selekce uplatňovat v rámci kantonálního verbovacího systému.

⁵² STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 43.

se počkalo, až bude moci v chůzi pokračovat. Tento trest byl udělován za sběhnutí, opilost či porušení subordinační.⁵³

2. 2 Výzbroj a výstroj pěchoty

Za vlády Fridrichova otce, Fridricha Viléma I. dostala pruská armáda úzký přiléhavý střih uniformy. Kabáty byly v barvě pruské modři s širokým lemem a nahoru ohnutými šosy v jiných, plukovních barvách. Pod kabátem nosili vojáci vestu, která byla barevně totožná s barvou kalhot, a to buď červenou, žlutou nebo bílou. Od roku 1713 oblékali bílé punčochy a na nich kamaše z hovězí. Na hlavě nosili třírohý, bíle obroubený klobouk, ten byl po obou stranách zdoben štrápci.⁵⁴ Pěší pluky od čísla 29 výše měly místo klobouků vysoké čepice z povoskovaného sukna, které vzhledem připomínaly granátnické. Zavedení jednotných uniforem, jen s rozlišujícími plukovními prvky bylo podstatné i po psychologické stránce. Na cvičeních a v bitvách se tak nesetkávaly pluky v rozličných barvách, ale pěchota v bitevním postavení vytvářela jednotný modrý kolos. Tato unifikace bezpochyby přispěla k tomu, že voják se identifikoval jako člen armádního celku více než kdy dříve, neboť v předchozích dekadách se vojáci prezentovali spíše jako příslušníci pluků, než jednotného vojska. Granátníci se od střelců lišili vysokými pokrývkami hlavy opatřenými plechovým štítem na přední straně. Barva čepice se lišila podle pluků. Všichni pěší vojáci měli přes levé rameno přehozený bandalír s patronaškou, která visela na pravém boku. Na levé straně nosili tornistru⁵⁵ s chlebníkem. Granátníci navíc nosili ještě jednu, větší patronašku s granáty.⁵⁶

Výzbroj vojáka se skládala z muškety a pěchotní šavle.⁵⁷ Na mušketách dodávaných armádě do roku 1740 byl štítek na pažbě s písmeny *FWR* (Friedrich Wilhelm Rex I.). Mušketa byla konstruována v kalibru 18,3 milimetru.⁵⁸ Tyto zbraně byly bez modifikací používány do roku 1773, pak byla jejich ráže zvětšena na 18,5 milimetru. I takovýto nepatrný rozdíl v ráži zvětšoval její penetrační vlastnosti a zvětšoval dostřel. Zbraně, konstruované ve Špandavě byly z kvalitní švédské oceli a jasanového dřeva. Při poměru váhy a délky tvořily za použití bajonetu skvělou bodnou zbraň, nahrazující kopí, která vydržela i mnoho záseků jezdeckým palašem. Šavle měla na čepeli nad záštitou

⁵³ Tamtéž. s. 44.

⁵⁴ KLUČINA, RICHTER, ROMANÁK, s. 78.

⁵⁵ Vojenská torna.

⁵⁶ Tamtéž. s. 79.

⁵⁷ Muškety byly vzorů 1723/1740, šavle vzoru 1715.

⁵⁸ *Prussian line infantry weapons*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Line_Infantry_Weapons.

vytištěno *FWR* a vážila necelý kilogram.⁵⁹ Některé pěší pluky, jako například 3. pěší pluk Anhalt-Dessau, 32. pěší pluk Treckow, používaly místo šavle dělostřelecký palaš.⁶⁰ Mezi šavlí a palašem byl rozdíl v čepeli, zatímco palaš byl svou konstrukcí uzpůsoben spíše k bodnému útoku, šavle se díky zahnutí používala majoritně jako sečná zbraň. Z toho lze usuzovat, že důstojníci, vyzbrojující své pluky palašem spíše počítali s konfrontací s jezdeckem, než s pěchotou, na niž preferovali užití mušket s bajonetem. Poddůstojníci řadové pěchoty byli vyzbrojeni ještě spontonem, poddůstojníci granátnických praporů pak partyzánou.⁶¹ Důstojníci pruské pěchoty disponovali dvěma pistolemi v ráži 16,5 milimetrů, k boji zblízka jim sloužil meč s vyraženým pruským orlem, ostřený na obou stranách. Tento kord byl téměř metrový a byl značně lehký.⁶² Meč se od palaše a šavle odlišoval zcela rovnou, velice tenkou čepelí, byl nabroušen po obou stranách. Při porovnání délky a váhy⁶³ se ale nejednalo o příliš efektivní zbraň proti nepřátelskému úderu vedenému shora, sečné vlastnosti takového kordu byly taktéž minimální. Právo nosit meč spíše vypovídalo o společenském postavení, než o jeho skutečném využití na bitevním poli.

V porovnání s ostatními armádami tak byl pruský voják dobře vyzbrojen. To, že disponoval palnou zbraní s bodákem a navíc příruční šavlí je v tehdejší evropské kontextu nadstandard. Například výzbroj rakouského mušketýra tvořila *Commis-Flinte*⁶⁴ s bajonetem, pěchotní šavli měli pouze granátníci, důstojníci a členové uherské národní pěchoty. Ruští pěší vojáci také neměli příruční zbraň, byli ale vyzbrojeni moderními mušketami s dlouhým bajonetem. Francouzská pěchota byla vyzbrojena sice taktéž jako pruská, tj. mušketa, bodák a příruční šavle, svým způsobem boje ale nevyužila potenciál mušket Charleville.

Vedle řadové pěchoty byla brzy po nástupu Fridricha II. zřízena pěchota lehká, uskupení pěších myslivců. Lehké sbory *Freitruppen* byly nezbytné pro boje v lesích nebo v hornatých oblastech, k zajišťování pochodových tras regulérní pěchoty a podnikání přeřadů nepřátelských skladů a zásobovacích tras. Navzdory obecně utkvělé představě, že lehká pěchota skládala pouze ze samotných myslivců, každý prapor též disponoval

⁵⁹ Z toho 579 milimetrů tvořila samotná čepel.

⁶⁰ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *Frederick the Great's army. 2. Infantry* London 2001, s. 18.

⁶¹ Partyzána: oštěpovitá bodná a sečná zbraň podobná halapartně. Sponton: oštěpovitá zbraň, vycházející z partyzány, s menšími křídélky a širším listem čepele.

⁶² *Prussian line infantry weapons*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Line_Infantry_Weapons.

⁶³ Meč byl 981 milimetrů dlouhý a vážil pouhých 680 gramů.

⁶⁴ OTTENFELD, Rudolf Otto. *Die Österreichische Armee von 1700 bis 1867*. Graz, 1971, s. 100.

regulárními mušketry, kteří měli za úkol chránit myslivce při přebíjení. V praxi pak nasazení lehké pěchoty vypadalo tak, že po dosažení palebné pozice, jež byla určena ke zničení konkrétní nepřátelské jednotky. Myslivci se mířenou palbou snažili zastřelit nepřátelské důstojníky, bubeníky a poddůstojníky. Bezprostředně po výstřelu pak nabíjeli, nebo dostali nabitou pušku méně zkušeného vojáka, který se jal nabíjet tu, ze které bylo právě vystřeleno. Když došlo ke konfrontaci s nepřátelskými vojáky, byli právě na ochranu myslivců určeni mušketyři a fyzilíři, kteří bojovali klasicky, v liniové formaci, pouze v menším měřítku.

Poměr mušketyrů/fyzilírů a myslivců byl různý v každém praporu. Například prapor *Frei-infanterie regiment F1 Le Noble* disponoval mezi lety 1756–1757 532 muži, kterým velel plukovník. Byl složen z pěti rot, každá měla tři důstojníky, sedm poddůstojníků, bubeníka, 80 fyzilírů a 10 myslivců. K praporu byla přidružena baterie dvou jednoliberních polních děl. Fyzilíři byli vyzbrojeni zkrácenou mušketou, vycházející ze vzoru, bajonetem a pěchotní šavlí. Oděni byli do pěchotního třírohého klobouku, kabátu v pruské modři s bleděmodrými doplňky, černých kamašů a bleděmodrých kalhot.⁶⁵ Myslivci měli na hlavě černý kašket potažený medvědí kůží s královským *FR* na přední straně, tmavě zelený kabát s hráškovými doplňky, světle zelenou vestou a kalhotami a černými kamašemi. Vyzbrojeni byli dlouhou puškou a šavlí.

Na rozdíl od Pruska, Rakousko bylo na počátku války na vrcholu evropského vojenství, co se lehké pěchoty týče. Jako příklad lze uvést například Trenckovy pandury, bojující ve válkách o rakouské dědictví. Byly to lehké hraničářské jednotky tvořené převážně z Chorvatů, Rumunů, Maďarů a Srbů. Byli to vojáci té nejhorší pověsti, z většiny se jednalo o lupiče, vrahy, marodéry. Svými uniformami záměrně připomínali Turky, čímž nepřítele děsili. Jejich bojový zápal však vyvažoval nedostatek disciplíny. V roce 1756 přešli Trenckovi panduři pod uherskou pěchotu. V sedmileté válce funkci lehké pěchoty vykonávali grenzeři, neboli hraničáři. Ti byli obecně považováni za nejlepší jednotky lehké pěchoty v Evropě.⁶⁶ Grenzerů bylo na začátku války 11 pluků. Celkový počet hraničářů v plucích byl 46 800 mužů. K výzbroji praporů patřily i jedno a dvouliberní kanony a čtyřliberní houfnice.

K pěchotě se řadila i zeměbrana. Ačkoliv nebyla hlavní vojenskou silou království, v mnoha případech podstatně zasáhla do sedmileté války v defenzivních

⁶⁵ *Frei-infanterie le Noble*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–19]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Frei-Infanterie_le_Noble#J.C3.A4ger_Uniform.

⁶⁶ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *The Austrian Army 1740–80 (3). Specialists troops*, Londýn, 1995.

operacích, nebo jako posádky pevností. Regulérní posádkové vojsko počítalo v prosinci 1755 21 289 mužů v 26 praporech. 610 důstojníků, 1 488 poddůstojníků, 458 bubeníků, fajfrů a 18 733 vojáků bylo primárně určeno k obraně pevností, popřípadě obléhaných měst.

2. 3 Taktika pruské pěchoty

Na začátku sedmileté války byl každý pěší prapor rozčleněn na osm střeleckých rot neboli pelotonů. V roce 1757 při plošném posilování pěchoty byly čtyři reorganizovány. V praporu se jich nyní nacházelo deset a byly členěny do skupin po dvou. Během boje roty střílely zprava doleva. Prakticky tento systém vypadal tak, že vystřelil peloton úplně napravo, poté peloton úplně nalevo, následován palbou pelotonu po levé straně od prvního střelícího. Pomocí tohoto systému se roty mohly střílet po pelotonech i během postupu. Roty byly rozloženy ve třech palebných liniích, přičemž zúžení palebné linie umocňovalo palbu. Zavedení železného nabíjáku v roce 1740 dokázalo tuto úzkou tříliniovou formaci ještě zefektivnit. Železný nabíják umožnil střílet vojákům tři střely za minutu. Nejlépe vycvičené prapory střílely v boji i čtyři rány za minutu. Od roku 1750 měli vojáci předepsáno, že musí dosahovat palby nejméně tři výstřelů za minutu. Nabíjecí vojenské reglementace předepisovaly nabíjení mušket v šestnácti krocích, což vedlo k úspoře času a následnému zvýšení rychlosti palby. Díky šestnáctibodovému nabíjecímu systému tak získávali výhodu zejména proti rakouské pěchotě, která měla předpis k nabíjení sestaven z 21 kroků.⁶⁷

Liniová formace dovolovala pěšímu pluku lépe využít palebné síly, než tomu bylo v minulosti. První řada vypálila salvu, stáhla se dozadu a nabíjela, na její místo postoupila druhá řada a na její místo pak řada třetí.⁶⁸ V defenzivním boji střílely všechny tři řady najednou tak, že první řada zaklekla, vypálila, za ní pálila druhá řada ve stoje a třetí mezerami mezi nimi. Cca 120–150 metrů za touto formací byla obvyčejně připravena záloha, která podle situace postupovala dopředu, aby bojující formaci posílila či doplnila muže na místo padlých. Pruská pěchota měla v případě přímého ohrožení lehkým jezdecktvem předepsáno sestavit čtvercovou formaci, tzv. karé, aby útočníkovi zabránila vpadnout mu do boku (viz Příloha 2). Za zmínku stojí též kosý šik, taktika, kterou Fridrich II. sice nevymyslel, avšak dokázal ji velmi dobře skloubit s útočnou kolonou. Kosý šik je taktika, jejíž podstatou není ani tak šikmost, jako spíš nerovnovážné rozložení

⁶⁷ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *The Austrian army 1740–80 (2) infantry*, Londýn, 1994, s. 19.

⁶⁸ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *Frederick*, s. 11.

sil, které způsobuje útok majoritní silou do jednoho bodu. Aby byl útok vedený touto taktikou úspěšný, musel být zaměřen na jedno z křídel, po jehož průlomu mělo dojít k obrácení nebo otočení fronty. Tato taktika, byla-li provedena pečlivě, útočníkovi umožnila ve chvíli útoku ignorovat velké množství nepřátelských sil. Prapory, které na křídlo neútočily, ale táhly se podél linie s nepřítelem, měly nařízeno nátlakem a palbou znemožnit nepříteli reorganizaci sil.⁶⁹

Zdokonalená forma sevřené kolony se nazývala útočná kolona, nezbytná k vytvoření úspěšného útoku kosým šikem. Přechod z útočné kolony do útoku kosým šikem byl prováděn tak, že se útočná kolona pohybovala zrychleným krokem podél linie nepřítele tak, že se nacházel buď po pravé, nebo levé straně kolony mimo dostřel. Když útočná kolona dosáhla požadované pozice, dostala plošný rozkaz „*vpravo- v bok*“, či „*vlevo- v bok*“. Ocitla se tak ihned zformovaná v palebné linii schopná postupovat čelně proti nepřátelským pozicím.⁷⁰ Takto vedený útok dokázala pěchota perfektně předvést v bitvě u Leuthenu, kde zmátla nepřítele. Rakušané posílili levé křídlo místo pravého, kde byl veden hlavní pruský útok. Díky postupu útočnou kolonou a využití kosého šiku byli prusí vojáci schopni zaútočit dříve, než rakouský maršál Leopold von Daun napravil svou chybu.

2. 4 Pruské jezdectvo

Pruská kavalerie se skládala z těžkého a lehkého jezdectva. Pod těžké patřili kyrysníci a dragouni, lehké pak husaři, jízdní myslivci a huláni. Ačkoliv bosňáčtí huláni se svým dlouhým kopím byli spíše vhodní k vykonávání úkolů pro těžkou jízdu, byl jejich pluk během sedmileté války zařazen k 5. husarskému pluku.

Kyrysníci byli elitou pruské kavalerie. V prosinci 1755 byl počet kyrysnických švadron ustálen na čísle 61. Pluky byly číslovány od čísla 1 do 13, přičemž 13. pluk Garde du Corps byl nejelitnější složkou, skládající se z nejvhodnějších kandidátů, vybíraných z celého pruského jezdectva. Od svého založení v roce 1740 do roku 1756 byl složen jen z jedné švadrony, čítající 178 mužů. Na počátku sedmileté války byl rozšířen na tři švadrony.⁷¹ Velitelem pluku byl sám král Fridrich II. Veliký. Kyrysnické pluky č. 1–12

⁶⁹ Tamtéž. s. 12.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ *Prussian Garde du Corps: Nr. 13 Garde du Corps* [online]. [cit. 2018–03–22]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Garde_du_Corps.

byly organizovány po pěti švadronách, pluk se v roce 1755 skládal ze štábu⁷² a mužstva. Švadrony pak z šesti důstojníků, dvanácti poddůstojníků, dvou trumpetistů, 156 jezdců a dvou kovářů.⁷³ Pruští kyrysníci již dlouho před nástupem Fridricha II. na trůn nepoužívali zadní část kyrysu.⁷⁴ Jediný 2. prince pruského si ponechal původní kyrysnické žluté kabáty, ostatní pluky si během let 1735–1755 uniformy změnili dle svého, od bílomodrých (pluk č. 5 Fridricha braniborského), přes černobílé (Gesslerův 4. pluk) až k červenobílým (10. pluk *Gens d'Armes*).⁷⁵ Přes kabát byla upoutána přední část kyrysu. Na nohou měli až po kolena vysoké jezdecké boty. Na hlavě nosili třírohé klobouky. Přes levé rameno měli přehozený bandalír karabiny a přes pravé rameno řemen s kartuší. Palaš byl zavěšen na levé straně opasku. Pistole byly zasunuty v pouzdrech po stranách. Ve výzbroji pruských kyrysníků byla karabina M1731 s emblémem „*FWR*“⁷⁶. Karabina měla celkovou délku 1 290 milimetrů a vážila 3 200 gramů. Každý kyrysník měl u sebe dvě pistole v totožné ráži jako kyrysnickou karabinu, tj. 17 milimetrů. Jako hlavní zbraň používali palaš, jízdní bubeníci a trumpetisti byli vyzbrojeni pouze mečem.⁷⁷ Kyrysníci byli nejtěžší složkou tehdejšího jezdeckva. Jejich úkolem tedy bylo konfrontovat jezdeckvo nepřítele, aby mu zabránili vpadnout pěchotě do boku a naopak měli sami pěchotu napadat z boků nebo týla a rozbít formace. Tuto taktiku skvěle zvládal plukovník Wilhelm von Seydlitz, který se svými pěti eskadronami kyrysníků v bitvě u Kolína dokázal rozpráshit pluk rakouských dragounů, podpořených čtyřmi eskadronami elitních saských karabiníků.

Další složkou těžkého pruského jezdeckva byli dragouni, na začátku války zformováni v 70 švadronách ve dvanácti plucích. Počty a rozdělení mužů ve švadronách byly totožné jako u kyrysníků. Na počátku sedmileté války byli oděni do světle modrého kabátu, do klobouků stejného střihu, jaké měli kyrysníci. Dragouni nosili vysoké holinky, rozšířené u kolen. Palaš nosili v hnědém kožené pochvě na levém boku, Barevné dopňky,

⁷² Plukovníka, bubeníka, trumpetisty, šikovatele, kaplana, účetního, chirurga, trenéra koní, sedláře a profouse.

⁷³ *Prussian Cuirassiers Organisation*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–22]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Organisation.

⁷⁴ KLUČINA, RICHTER, ROMANÁK, s. 85.

⁷⁵ *Prussian Cuirassiers Uniforms: Generalities about the Uniforms*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–21]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Uniforms.

⁷⁶ Později byl emblém nahrazen štítkem Fridricha II.: „*FR*“.

⁷⁷ *Prussian Cuirassiers Weapons*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–24]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Weapons.

barva kalhot a vest se lišila podle pluků.⁷⁸ Ve výzbroji dragouna byla karabina v ráži 17 milimetrů, po bocích měli dvě pistole v totožné ráži. Palaš měli totožný jako kyrysníci, popřípadě ještě používali novější a těžší variantu. Důstojníci a poddůstojníci používali meč ostřený na obou stranách v délce jednoho metru a o váze necelého kilogramu.⁷⁹ princip boje dragounů byl totožný s úlohami, jež vedli kyrysníci, nežádka kyrysníci tvořili první sled útoku a dragouni jeli ve sledu druhém. Jejich výcvik ale spíše odpovídal výcviku pěchotního boje.⁸⁰

Nejpodstatnější a téměř jedinou bitevní složkou pruského lehkého jezdeckva byli husaři. Fridrich zvýšil počet pluků svých husarů ze dvou na deset, takže tvořili zhruba deset procent armády. Husaři plnili povinnosti příslušející lehké kavalerii, včetně práce jízdni policie a průzkumníků. Byli využíváni i k nájezdům na přesouvající se nepřátelské jednotky, k přepadením, ničení nepřátelského trénu a pronásledování nepřátelských rozvrácených jednotek. Pomalu se však stávali především vojáky určenými pro bojiště. Účastnili se hromadných útoků kavalerie a často se hnali do akce neřízeným tryskem, aby předechnali těžké jezdeckvo, kterého měli být oporou. Stali se tak hrotem útoku kavalerie, ač jejich původní účel takto zamýšlen nebyl. Pověst, kterou si získali mimořádným hrdinstvím, a rychlostí útoku je činila velmi populárními. V jejich řadách sloužilo mnoho šlechticů a lidí s vysokým postavením. Důstojníci se rekrutovali z těch nejlepších pruských rodin. Na rozdíl ale od francouzského či rakouského jezdeckva byli i šlechtici povyšováni pouze za bojové zásluhy.⁸¹

V prosinci 1755 byli husaři rozděleni do devíti číslovaných pluků a jednoho pluku bosňáckých hulánů. V 81 švadronách sloužilo 9 292 mužů, z nichž bylo 292 důstojníků, 644 poddůstojníků, 80 trumpetistů, 80 kovářů a 8 195 jezdců.⁸² Uniformy husarů byly velice různorodé, každý pluk měl jinou barevnou kombinaci uniformy, která se skládala z křídlové čepice, kožíšku, dolmanu⁸³, kožených kalhot a vysokých bot. Oděvní součásti měly nejčastěji modrou, zelenou, červenou, tmavomodrou a bílou barvu s bohatým barevným šňůrováním na kožíšku a dolmanu. Bandalír karabiny nosili husaři přehozený přes levé rameno. Na opasku po levé straně měli zavěšenou šavli, která byla jejich hlavní

⁷⁸ KLUČINA, RICHTER, ROMAŇÁK, s. 80.

⁷⁹ *Prussian Dragoons Weapons*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–24]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Dragoons_Weapons.

⁸⁰ SEATON, Albert. *Frederick the Great's army*. Oxford 1973, s. 11.

⁸¹ JÖRGENSEN, s. 129.

⁸² *Prussian Hussars Organisation*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–25]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Hussars_Organisation.

⁸³ Dolman: Krátký přiléhavý soukenný kabátek, zdobený na prsou vodorovnými řadami barevných šňůr.

zbraní. U šavle visela až po kolena tzv. šavlová, nebo sedlová taška na dokumenty.⁸⁴ Vedle zahnuté husarské šavle byli vyzbrojeni pro husary speciálně konstruovanou pistolí v ráži 13,3 milimetrů. Pluky číslo 2 a 3 nosily dlouhou kyrysnickou karabinu, pluky číslo 1, 5, 6, 8 a 10 měly krátkou husarskou karabinu. Zbylé pluky č. 4, 7 a 9 nosily střední husarskou karabinu, pravděpodobně v té samé ráži jako krátká karabina, ale s většími rozměry a vyšší vahou.⁸⁵

Nejznámějším husarským plukem je pluk č. 5 von Ruesch, zvaný též „*die Schwarzen*“, nebo také „*die Totenköpfe*“. Jak přezdívka napovídá, uniforma pluku byla černá s bílým šňůrováním. Pátý pluk měl na čelní straně plstěné černé čepice vyšitou umrlčí hlavu se zkříženými kostmi. Černá uniforma s mortálními symboly na čepici byla výstrahou pro každého, kdo se s nimi chtěl utkat. Kvalita pruských husarů se ukázala v bitvě u Rossbachu, kdy čerstvě jmenovaný velitel jezdeckva pruské armády generálmajor Seydlitz s 38 eskadronami rozhodným útokem rozdrtil nepřátelský předvoj, obkroužil postupující francouzskou pěchotu nespátrěn a zaútočil ve vhodný moment z křídla a týla. Zde se poprvé projevila jeho revoluční taktika útoku ve dvouřadu.⁸⁶ Jeho výkon v této bitvě mu přinesl povýšení na generálporučíka a Řád černé orlice. Nejméně početné byly jednotky jízdních myslivců, většinou nepravidelné součásti jízdní pěchoty, kteří prováděli průzkum, napadali nepřátele z týla a přepadávali sklady, bitev se neúčastnili.

Je příhodné uvést jako protiváhu pruskému jezdeckvu, které bylo do roku 1742 zanedbáváno, jezdeckvo největšího pruského rivala. V Rakousku mělo jezdeckvo silnou tradici a na jeho vývoj byl kladen silný důraz. Kavaleristé byli velice ceněným prvkem jak ve válce o španělské dědictví, tak ve válkách s Osmanskou říší. Rakouská kavalerie byla rozdělena do dvou částí: německé a uherské. Německé jezdeckvo se skládalo z kyrysníků a dragounů. Kyrysníci plnili tradiční úlohu těžkého jezdeckva, včetně „*útoků šokem*“ na nepřátelské linie, za účelem rozbití struktury formace či podlomení morálky nepřátelské pěchoty mohutností útoku.⁸⁷ Na začátku sedmileté války měla arcivévodkyně Marie Terezie k dispozici 18 kyrysnických pluků, složených ze šesti švadron klasických kyrysníků, tj. dvanácti rot, a jedné roty elitních karabiníků. Celkový počet mužů v pluku

⁸⁴ KLUČINA, RICHTER, ROMANĚK, s. 80.

⁸⁵ *Prussian Hussars Weapons*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Hussars_Weapons.

⁸⁶ NOLAN, s. 32.

⁸⁷ HAYTHORNTHWAITE, Philip. *The Austrian Army 1740-80 (1). Cavalry*. Londýn, 1994. s. 9.

byl v době míru 818, ve válečném stavu byl pak počet jezdců rozšířen na 1 094. Od roku 1742 již kyrysníci nenosili zadní část zbroje, zůstala jim pouze přední část kyrysu, plastron. Uniformu od roku 1757 jim tvořil třírohý klobouk bez lemování, bílý kabát s červeným vyložení a lehké boty s manžetami. Kyrysník byl vyzbrojen dvěma pistolemi, karabinou a palašem.⁸⁸

Druhou část německého jezdeckva tvořili dragouni, kteří měli totožnou uniformu jako kyrysníci, pouze bez plastronu. Organizace po plucích byla shodná s organizací kyrysníků, pouze s rozdílem, že dragounských pluků bylo pouze třináct a místo elitní setniny karabiníků zde byla setnina jízdních granátníků.⁸⁹ Výzbroj byla také totožná, jen místo karabin měli pušky s bodákem jako pozůstatek jízdní infanterie.⁹⁰ Později během války však byly pušky nahrazeny jezdeckými karabinami po kyrysnickém vzoru. Na začátku 70. let 18. století byla u dragounů zavedena puška úplně nové konstrukce. Byla to první zadovka v habsburské armádě s pohyblivou nábojovou komorou, kterou vynalezl italský puškař Crespi. Tyto zadovky se však neosvědčily po technické stránce a byly roku 1779 vyměněny za nový model pušky s křesadlovým zámkem.⁹¹

Rozdíl mezi kyrysníky a dragouny byl navíc v koních. Dragouni dostávali koně lehčí a kyrysníci těžší. Uherskou částí jezdeckva byli husaři, lehcí jezdci v pestrobarevných uniformách. Husaři plnili úlohu lehkého jezdeckva, přepadávali nepřátelský trén, týlové jednotky, prováděli průzkum terénu a průzkum bojem. Také v duchu tehdejšího lehkého jezdeckva pronásledovali rozbité nepřátelské jednotky ve snaze způsobit co největší škody. Jejich uniformy byly sjednoceny až roku 1767. Tehdy byla husarům předepsána plstěná čáka s černožlutou rozetou, pomponem a černožlutým chocholem. Další součástí uniformy byl šněrovaný dolman a kožíšek, kalhoty s ozdobným šněrováním a lemované boty. Husaři byli vyzbrojeni karabinou a dvěma pistolemi, jejich hlavní zbraní ale byla typická zahnutá šavle.⁹² Na začátku sedmileté války byli členěni do dvanácti pluků po čtyřech stech mužích na jeden. Během roku 1757 se ale jejich počet rozšířil na 800 mužů v jednom pluku.⁹³ Na začátku války bylo založeno i lehké jezdeckvo předlitavských zemí.

⁸⁸ KLUČINA, RICHTER, ROMAŇÁK. s. 92.

⁸⁹ *Austrian Dragoons Organisation*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–30]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Austrian_Dragoons_Organisation.

⁹⁰ STELLNER, *Sedmiletá válka* s. 30.

⁹¹ KLUČINA, RICHTER, ROMAŇÁK, s. 95.

⁹² Tamtéž. s. 97.

⁹³ *Austrian Hussars Organisation*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–04–01]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Austrian_Hussars_Organisation.

Švališčeri plnili podobné úkoly jako husaři, jen se jejich pluky doplňovaly v zemích Koruny české, dědičných zemích rakouských a částečně i v Říši.⁹⁴

2. 5 Dělostřelectvo

Na počátku 18. století nebylo pruské dělostřelectvo považováno za samostatnou zbraň. Jeho rolí bylo podporovat pěchotu v útoku a obraně. Sestávalo hlavně z lehkých děl přiřazených do praporů. Stejně jako v jiných armádách byl trén složen převážně z civilistů. Až během válek o rakouské dědictví se dělostřelectvo postupně stalo samostatnou složkou armády, tím stoupla efektivnost a mobilita. První předpis pro dělostřelectvo vznikl až roku 1754. Do té doby bylo dělostřelectvo rozděleno po jednom nebo více kusech po každém pěchotním praporu, což se ukázalo jako nevyhovující.⁹⁵ Během sedmileté války dělostřelectvo ukázalo, že je schopné hrát rozhodnou na bojišti. Těžké dělostřelectvo bylo dle nového předpisu složeno z těžkých děl v bateriích po 10 kusech, každá baterie byla přiřazena k pěchotní brigádě.

Na začátku sedmileté války bylo pruské dělostřelectvo organizováno v rámci pluků. Pluk se skládal z dvou praporů, posádkového dělostřelectva a jízdního dělostřelectva. Pojem jízdní dělostřelectvo znamenal, že vedle lafetovaných děl, tažených čtyř a šestispřežím se dělostřelci přesouvali na koních, na rozdíl od pěchotního dělostřelectva, kde se obsluha přesouvala pěšky. Polní dělostřelectvo používalo širokou škálu děl, podle váhy stříleného projektilu se dá rozčlenit na lehké (pohybující se spolu s pěchotním praporem) a těžké (poziční). Ráže děl byla uváděna tradičně podle váhy kamenné střely v berlínských librách.⁹⁶ V roce 1756 bylo ve výzbroji lehkého dělostřelectva 178 tříliberních kanonů a 62 šestiliberních. Těžké dělostřelectvo využívalo kanony, houfnice a mozdíře. Kanon byl používán pro přímou palbu, nebo pro palbu s elevačním náměrem spodní skupiny úhlů, v roce 1756 pruská armáda disponovala 60 kusy dvanáctiliberních děl a 26 kusy kanonů čtyřiadvacetiliberních. Houfnice byly používány pro nepřímou palbu vrchní skupinou úhlů, tj. palba vysokou balistickou křivkou. Pruské dělostřelectvo používalo 20 desetiliberních houfnic, osmnáctiliberní houfnice, které se používaly do roku 1756, byly nahrazeny právě těmito lehčími typy. Mozdír měl nejkratší hlaveň a největší kalibr, respektive váhu koule. S délkou hlavně

⁹⁴ KLUČINA, RICHTER, ROMANĀK, *tamtěž*.

⁹⁵ DUNDAS, David. *Principles of Military Movements: Chiefly Applied to Infantry. Illustrated by Manoeuvres of the Prussian Troops, and by an Outline of the British Campaigns in Germany, During the War of 1757*. Londýn, 1788, s. 6.

⁹⁶ Berlínská libra= 0.4685 kilogramu.

méně než 15 kalibrů byl určen výhradně pro nepřímou palbu na krátké vzdálenosti, avšak s vysokým elevačním úhlem, to moždíře předurčovalo k palbě na silně opevněné pozice a pevnosti. Projektil vedený shora, často naplněn černým střelným prachem působil v nepřátelských liniích velké škody a zmatek. Pěťadvacetiliberních moždířů měl Fridrich II. k dispozici deset, moždíře největší ráže, padesátiliberní, měl ve svém vojsku čtyři. V průběhu války se postupně zvětšoval počet zbraní, používaných dělostřelectvem úměrně k tomu, jak rostla jeho důležitost.⁹⁷

Jako projektily sloužily pruskému polnímu dělostřelectvu železné koule. Dělostřelci hojně využívali tzv. „*rikošetovou palbu*“, způsob palby, plnými koulemi, které byly vystřelovány při nízké elevaci, v případech vyvýšeného postavení baterie i v depresi tak, aby se krátce před nepřátelskou formací odrazily od země podobně jako žabky na vodě.⁹⁸ Pokud došlo ke konfrontaci baterie kanónů nebo děl s nepřátelským jezdecktvem či pěchotou, byly nabíjeny kartáčové střely, které dělo změnilo na velkorážnou brokovnici. Jednalo se o střelu, složenou z plátěného obalu, ve kterém byly naskládány olovené kuličky nebo odřezky. Vespod byla kartuše se střelným prachem. Po nabití a odpálení plátno shořelo a velké množství kulí, přibližně o velikosti nábojů do muškety vytvořilo vysoce ničivou plošnou sílu na blízkou vzdálenost. Obdobou kartáčové střele je hroznová střela, která má však menší počet větších kulí svázaných lanem a omotaných plátěným obalem. Hroznová střela byla používána na větší vzdálenost než kartáčová. Kartáčové a hroznové střely byly ve výzbroji všech armád Evropy. Jako příklad lze uvést smrt pruského polního maršála hraběte Kurta Christopha von Schwerina v bitvě u Štěrbohol 6. května 1757. Poté, co mu král Fridrich II. vyčetl, že jeho pěchota je zbabělá, chtěl králi dokázat opak. Na svém koni přijel před linii, vzal první zástavu, která mu padla do ruky,⁹⁹ a výkřikem „*Na ně, děti moje!*“ se vrhl do boje. Po několika metrech byl zasažen pěti koulemi kartáčové střely rakouských dělostřelců. Čtyři koule ho zasáhly do břicha a hrudi, jedna mu utrhla půl hlavy. Stejný osud čekal ještě dva důstojníky, kteří se chopili zástavy pluku po něm.¹⁰⁰ Kartáčové střely byly likvidační hlavně pro jezdecktvo, které bylo shodou okolností donuceno útočit na baterii čelně. Velitelé eskadron v takových chvílích hnali koně tryskem z velké vzdálenosti, čímž se

⁹⁷ *Prussian Artillery Equipment*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–29]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Artillery_Equipment.

⁹⁸ DUFFY, Christopher, *Kámen a oheň. Bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*, Brno 1998, s. 209

⁹⁹ Shodou okolností to byla zástava pluku číslo 24 *Schwerin*.

¹⁰⁰ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 120.

koně unavili. Pokus o co nejrychlejší dosažení pozic baterií však byl kontraproduktivní, unavení koně začali zpomalovat před baterií, čímž se jezdci vystavili výraznému nebezpečí. Jen schopný velitel s eskadronami silně disciplinovaných mužů dokázal provést zteč na dělostřeleckou baterii čelně.

Moždíře a některé houfnice měly ve výzbroji pumy a zápalné bomby v poměru 7/1. Díky elevaci dokázaly pumy ve výšce překonávat opevněná postavení a dle přesnosti načasování výbuchu a následném zapálení doutnáku explodovat v pozicích nepřátelských vojsk, stejně tak zápalné střely, ocelové či litinové koule, které se žhavily v pecích a roštech, kleštěmi byly vloženy do hlavně a vypáleny na nepřítele. Takoveto střely dokázaly vznítit snadno hořlavé předměty, čehož se mimo obléhání používalo i proti jezdeckým švadronám, kdy následný požár vyplašil koně.

V rámci obléhacího dělostřelectva měli Prusové dva sbory, jeden umístěn v slezské Nise, připraven na obléhání silně opevněné pevnosti Olomouc. Druhý byl dislokován v Berlíně, určen k obléhání Prahy. Dělostřelecká síla v Nise byla složena ze čtyřiadvacetiliberních kanónů, dvanáctiliberních kanónů, desetiliberních a padesátiliberních houfnic, od každé zbraně po dvacet kusů. Mimo to byl ještě součástí výzbroje „kamenný“ moždíř o ráži 140 liber v počtu dvanácti kusů. Tyto velkorážné moždíře se používaly na střelbu kamenných koulí o váze mezi šesti do dvanácti liber, vystřelovaných pohromadě. Tato zbraň byla používána výhradně v noci, padající kameny nebyly ani vidět, ani slyšet. Jejich dopad byl tedy pro obyvatelstvo velice překvapivý.¹⁰¹ Počet zbraní umístěných v Berlíně byl totožný, ale k obléhání Prahy z něj bylo použito pouze 30 těžkých kanónů a 20 těžkých houfnic.

Mimo polní a obléhací dělostřelectvo fungovalo ještě dělostřelectvo posádkové. Bylo složeno ze dvou praporů, posádkového dělostřeleckého praporu a slezského posádkového dělostřeleckého praporu. Posádkový prapor byl po rotách rozložen po Prusku, Pomeranii, Magdeburgu a Vestfálsku, Slezský posádkový prapor byl taktéž po rotách rozmístěn ve Vratislavi, Nise, Kladsku, Kožle a Svídnici.

Uniforma pruských dělostřelců se skládala z modrého, žlutě podšitého kabátu s mosaznými knoflíky, žluté vesty, červeného nákrčníku u polního dělostřelectva a černého nákrčníku u posádkového. Vyzbrojeni byli dělostřeleckým palašem typu I.¹⁰²

¹⁰¹ *Prussian Siege Artillery Equipment*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Siege_Artillery_Equipment.

¹⁰² KLUČINA, RICHTER, ROMAŇÁK, s. 82.

Rakouské dělostřelectvo zaznamenalo v polovině 18. století významné změny, jak po stránce technologické, tak i po stránce výcviku mužů. Silným popudem pro to byly poznatky z bitev u Chotusic a Molvic, v nichž pruští dělostřelci svými lehkými kanóny účinně zasahovali do průběhu bitev a prokázali naprostou převahu své dělostřelecké doktríny operativního používání vyššího počtu lehkých děl na úkor menšího počtu těžkých.¹⁰³ Horlivým organizátorem dělostřelectva jako samostatného organického prvku rakouské armády se stal mladý kníže Václav z Lichtenštejna, který si na pomoc přivolal velký počet odborníků ze zahraničí. Prosadil unifikaci děl, snížení tloušťky stěn bronzových hlavní a odstranění pro funkci děla zbytečných dekoračních prvků. Taktéž bylo zdokonaleno odpalovací zařízení a nastavování elevace střel.¹⁰⁴ Dá se říci, že Lichtenštejn chtěl z rakouského dělostřelectva vytvořit elitní složku vojska. Vzhledem k tomu, že se dělostřelectvo stalo organickou součástí armády, zlepšila se i kvalita obsluhy děl už jen pro to, že při verbování k dělostřelcům se dbalo na dobrovolnost a všichni dělostřelci museli umět číst a psát německy. Dalšími požadavky byl vynikající zdravotní stav, výška minimálně 170 centimetrů a dbalo se i na předchozí chování a přestupky rekruta.

Poté, co se dělostřelectvo stalo samostatnou součástí armády, obdrželi artileristé i svou uniformu. Byla ušita z jihlavského sukna perleťové barvy, později se ale ukázalo, že takováto barva je nevhodná, uniforma byla tedy změněna na světlehnědou, ta dělostřelcům vydržela až do začátku 20. století.¹⁰⁵ V rámci dělostřelectva hrály podstatnou roli Země koruny české. V Rudolfově v Jižních Čechách vznikla nejstarší dělostřelecká škola, výcvikové středisko artileristů bylo v Týně nad Vltavou a štáb sídlil v Českých Budějovicích.¹⁰⁶ Děla se tradičně vyráběla ve Vídni. O důležitosti dělostřelectva vypovídá i fakt, že jestliže v roce 1756 Marie Terezie disponovala 203 děly, v roce 1760 se jejich počet rozrostl na 458 a do roku 1768 jich Rakousko mělo 648.

¹⁰³ Tamtéž. s. 99.

¹⁰⁴ MACLENNAN, Ken. Liechtenstein and Gribeauval: 'Artillery Revolution' in Political and Cultural Context. *War in History*. 2016, 10(3), 249–264, s. 259.

¹⁰⁵ KLUČINA, RICHTER, ROMAŇÁK, s. 101.

¹⁰⁶ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 30.

3 Fridrichovy bitvy u Kolína, Rossbachu a Kolína

3. 1 Bitva u Kolína, králova první porážka

Největší porážka, jež pruský král Fridrich II. Veliký utřil, byla 18. června 1757. Pruská armáda v té době ničivě obléhala Prahu, zabírala velká území v českém království a zbývalo jí porazit jedinou armádu k vytvoření volného koridoru na Vídeň. Tou armádou byl sbor maršála Dauna s 51 prapory pěchoty, 42 rotami pěchoty lehké a řadové,¹⁰⁷ 167 švadronami jezdeckva a 153 děly, z nichž 60 bylo těžkých. Polní maršál Daun obdržel rozkaz z Vídně, že musí prolomit obléhání Prahy a osvobodit jednotky v ní uvízlé. Vzhledem k tomu, že pruský král o záměrech Dauna nevěděl nic, s osmi prapory pěchoty a patnácti švadronami jezdců vyrazil do Kutné Hory, kde se chystal spojit s vévodou Augustem Vilémem, vévodou bevernským a jeho, před Rakušany ustupující armádou, čítající 24 000 mužů.¹⁰⁸ Odtud měl v plánu nenechat si vpadnout do pravého křídla, jak zamýšlel Daun a následně zatlačit rakouskou armádu na hranice s Moravou, aby umožnil nerušené plenění Čech a pojistil si cestu do Vídně.¹⁰⁹ Jakmile však Fridrich obdržel zprávy o postupu maršála Dauna, situace se změnila, své síly s jednotkami vévodovými spojil nikoliv u Kutné Hory, nýbrž u Malotic jihovýchodně od Kouřimi.

Následujícího dne, 16. června byla jeho armáda posílena ještě muži generála Mořice, knížete anhaltsko-dessavským, pro kterého král nechal zavolat po rozmluvě s Bevernem den předtím. Mořic přispěchal se šesti pěšími prapory a deseti jezdeckými švadronami. Bevern zastával názor, že by se tentokrát měli bitvě s maršálem Daunem vyhnout, protože nepřítel zaujal velice pevnou obrannou pozici od třísetmetrového vrcholu kopce Vinohrad jižně od vesničky Poboří přes Přerovský vrch s výškou 330 metrů po stejně vysoký kopec Křečhoř. Obsazení této linie vrchů mu poskytovalo obrovskou výhodu nejen proto, že mohl dobře rozmístit své baterie, ale i proto, že Přerovský vrch je od severu velice svažité a jeho zdolání je tedy pro nepřítele fyzicky náročné.¹¹⁰ Rakušané využili terénu a zaujali postavení za potokem Bečvárka, ježž museli Prusové překročit, nechráněni před nepřátelskou palbou žádnou přírodní překážkou, nehledě na množství plných a vysušených rybníků, jež Fridrichovým plukům neumožňovaly přímý a spořádaný postup směrem na nepřítele. Když se ale na operační základnu dostavil Mořic von Anhalt-

¹⁰⁷ Tvořené myslivci, pandury a granátníky.

¹⁰⁸ MILLAR, s. 44.

¹⁰⁹ BĚLINA, Pavel, *Kolín 18. 6. 1757*. Praha, 1997, s. 32.

¹¹⁰ WHITE, s. 123.

Dessau, podpořil krále v myšlence útoku na Daunovo pravé křídlo od Plaňan. Navíc prohlásil, že Fridrich sám vydá za 50 000 mužů.¹¹¹

Daun byl na bitvu nepochybně lépe připraven a jeho muži byli lépe zásobováni potravinami i municí. Teprve v noci z 16. na 17. června dorazily Prusům z Nymburka vozy s proviantem na šest dní. Další nevýhoda pruského krále byla v neznalosti terénu. Sice zde v roce 1742 bojoval u Chotusic, které jsou jen 15 kilometrů jihovýchodně od Kolína, neměl však k dispozici mapy této lokality. Naopak Daun znal prostředí velice dobře, Rakušané totiž právě zde prováděli své podzimní manévry v roce 1756 právě zde. Když 17. června v sedm hodin odpoledne Daun zpozoroval pruskou armádu, jak ve dvou kolonách pochoduje směrem na sever, nařídil svým vojákům zrušit tábor a stáhnout se směrem doprava. Během noci se Rakušané přesunuli a v 5 hodin ráno 18. června zformovali obrannou pozici do tvaru, který připomínal psí nohu. Hlavní, čtyřkilometrová rakouská obranná linie byla rozložena směrem na sever, zákrut linie sestavil podmaršálek hrabě Wied v délce přesahující dva kilometry. První linii hlavní formace tvořila divize podmaršálka von Puebla, 11 praporů zaujalo pozici vlevo, na výšinách u vesnice Poboří. Podmaršálek Andlau umístil svých osm praporů na Přerovský vrch. Mezi Pueblem a Andlauem bylo rozestavěno šest pluků generála jezdeckta hraběte Stampacha. Dalších šest pluků generála jezdeckta hraběte Johanna Serbelloniho bylo dislokováno na pravém konci hlavní linie. Ve druhém sledu byli zařazeni podmaršálek Sincere se sedmi prapory a polní zbrojmistr Castiglione se třemi jezdeckými pluky. Podmaršálek Starhemberg tvořil podporu Anlauovi svými sedmi prapory. Podmaršálek Wied byl pověřen zformovat Daunovu zálohu. Generál von Beck vytvořil obranné postavení s jádrem u Bošic a obsadil přechody přes Bečváрку u Přebozů a Svojšic hraničářskými jednotkami.¹¹²

Král Fridrich II. v prvním patře hostince Nové město vypracoval svůj plán útoku, který měl probíhat stejně jako u Štěrbol (viz Příloha 3).¹¹³ Generál Zieten měl s 50 švadronami husarů zatlačit Nádasdyho lehké jezdeckto zpět za vesnice Křečhoř a Kutlíře, tím měl zajistit, aby útok pěchoty nebyl narušen. Generálmajor Joachim Dietrich von Hülsen měl sestavit předvoj ze tří granátnických praporů, dvou pěších pluků a jednoho pluku granátníků. S baterií šesti kanonů měl být předvoj dostatečně silný na to, aby vytvořil průchozí koridor pro hlavní armádu postupem po císařské cestě, která by na příznivém místě provedla obrát doprava a vystoupila na vrch Křečhoř. Pruská hlavní

¹¹¹ MILLAR, s. 45.

¹¹² Tamtéž, s. 46.

¹¹³ WHITE, s. 122.

armáda měla postupovat ve dvou proudech. První, levé křídlo, jež mělo následovat Hülsena, tvořilo jezdecké uskupení pod velením generálporučíka von Pennavaira. Disponoval šesti kyrysnickými a třemi dragounskými pluky spolu s osmi pěšími prapory, které se nacházely pod velením generálporučíka von Tresckowa. Pravé křídlo armády, kterému velel generálporučík von Bevern, disponovalo čtrnácti prapory pěchoty, třemi prapory granátníků a čtyřmi jezdeckými pluky generálmajora von Schönaicha.¹¹⁴ Úkolem pravého křídla bylo zůstat na císařské silnici a vázat na sebe palbu Rakušanů z okolních hřebenů, čímž by poskytlo levému křídlu čas a prostor k realizaci předepsaného plánu.

Mezitím, co byl Hülsen se svými muži v pohybu, Zieten se střetl s Nádasdyho lehkými jezdci a dle plánu je tlačil z dosahu, ačkoliv se jeho muži dostali pod palbu lehkého dělostřelectva chorvatských jednotek. Chvilí na to se pod chorvatskou palbu dostal i Hülsen, jehož ztráty byly sice minimální, ale jeho překvapení bylo velké. Ani on, ani král nepředpokládali, že Křečhoř je obsazena nepřítelem. Obratem doprava Hülsen vytvořil z kolony útočnou formaci a ve dvě hodiny odpoledne zavelel k útoku. Podporovány artilerií tvořenou šesti těžkými děly, přes ostroh císařské silnice vypochoďovaly tři prapory granátníků v prvním sledu, čtyři prapory fyzilírů z 29. a 36. pluku ve sledu druhém, v třetím pak pluk dragounů.¹¹⁵ Jejich cílem bylo překonat údolí mezi Křečhoří a Kutlířemi a následně čelně zaútočit a Křečhoř. Fridrich ještě narychlo uvolnil další tři prapory granátníků, které ve spěchu úhlopříčně pochodovaly Hülsenovi na pomoc. Tomu se neútočilo dobře, Chorvaté pluku *Banal* obsadili zdí obehnaný kostel v Křečhoří a obranu vedli též skryti za tzv. Švédskými šancemi, které vedly severně od kostela.¹¹⁶ Přesto Hülsen, v duchu tvrdého vojenského drilu postupoval se svými muži spořádaně i pod palbou mušket a lehkých děl. Když se jeho muži probjovali až do vesnice, Chorvaté se jali spořádaně a za soustavné palby stahovat.

Když byla vesnice v pruských rukou, spolu se třemi chorvatskými lehkými děly, Hülsen nepřítele nepronásledoval. Nejen že potřeboval znovu sešikovat své prapory, ale zahlédl také záložní divizi podmaršálka Wieda, která byla proti Hülsenovým praporům ve velké přesile jak v počtu mužů, tak v počtu kanonů.¹¹⁷ Rozmístil linie na jihu a západě obce, kde očekával příchod hlavních sil. Ve tři hodiny odpoledne Daun nařídil posílit

¹¹⁴ MILLAR, s. 52.

¹¹⁵ BĚLINA, s. 38.

¹¹⁶ Pravděpodobně raně středověká fortifikace, jejíž původ však lidová tradice klade do období třicetileté války.

¹¹⁷ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 124.

Wiedovu divizi Serbelloniho jezdeckým sborem zprava a mezeru po Serbellonim zaplnit pěší divizí podmaršálka svobodného pána von Sincère. Strategický významný Přerovský vrch tak bránila pouze divize podmaršálka Josepha von Andlau, Daun tedy nařídil připojení divize hraběte de Puebla, který byl umístěn na již strategicky nevýznamném bodě levého křídla původní rakouské sestavy.

Fridrich pochopil, že jeho jediná naděje na vítězství spočívá v rychlém dobytí vrchu Křečhoř Hülsenem podpořeným hlavní bojovou formací, dříve, než se Daunovi na místo podaří přesunout posily. Získal by tím dobrou obranou pozici, jež by mu pouze stačila udržet, aby opanoval bojiště. Vydal tedy příkaz k frontálnímu, rozvinutému útočnému postupu směrem, kde podle jeho předpokladu rakouské pluky jen pasivně vyčkávaly. Lze předpokládat, že právě tímto rozhodnutím se dostal do vleku následujících událostí, oproti předchozím bitvám, kde byl těchto událostí strůjcem právě on.¹¹⁸ Brzy po vydání rozkazu k útoku se prapory pruského generálporučíka vévody bevernského ocitly pod palbou chorvatských hraničářů. Střelba z kanónů a mušket se začala ozývat ze vzrostlého obilí. Pruský poručík Christian Wilhelm von Prittwitz se o situaci vyjádřil následovně: „*Museli jsme projít vysokým obilím, které nám dosahovalo až po ramena a když jsme se přiblížili, byli jsme přivítáni kartáčovými kulemi tak vydatně, že celé houfy našich klesaly sraženy k zemi. Ještě jsme měli na rámě zbraň¹¹⁹ a já slyšel nepřátelské dělové kule cvrknat do našich bodáků.*“¹²⁰

Generálmajor Christoph Hermann von Manstein na hraničáře nezaútočil pouze se svými prapory, ale strhl i brigádu generálmajora von Pannwitze, k čemuž ovšem neměl pravomoc. Když se o tom dozvěděl král, rozzuřil se a tryskem se dostavil na místo střetnutí. Po obeznámení se situací však poněkud překvapivě Mansteinův postup schválil. Panwitzova brigáda byla ovšem ve velice složité pozici, rozkaz „*pochodem kupředu*“ pro ně znamenal útok tou nejstrmější částí Přerovského vrchu, proti pěchotě Andlauovy divize, která byla navíc podpořena szluinským hraničářským plukem. Zatímco rakouské kartáčové střely způsobovaly těžké ztráty Bevernově pěchotě, Hülsenovo dělostřelectvo si našlo jako cíl nechráněné kyrysňiky generála jezdeckta

¹¹⁸ BĚLINA, s. 40.

¹¹⁹ Zbraň je držena pravou rukou za pažbu, s hlavní vzhůru je opřena o jeho pravé rameno. Levá ruka je umístěna na předpažbí.

¹²⁰ Tamtéž.

Serbelloniho. Ten své muže nestáhl, dal příkaz držet linii, pouze s výměnou druhého sledu za první. Serbelloni byl již dlouho znám svou liknavostí a arogancí.¹²¹

Mezitím se na současném středu rakouské obrany začala hroutit Wiedova divize pod nápoem dvou kyrysnických a dragounských pluků generálmajora Siegfrieda von Krosigka, který dobře vystihl její zranitelnost. Bezprostředně po jezdeckém útoku museli Rakušané čelit útoku tří praporů Treckowových granátníků a pluku Hülsenových fyzilírů. Wiedova divize se ve zmatku rozpadla, ještě než došlo k bezprostřednímu kontaktu pěchoty, čemuž se snažil zabránit Serbelloni, který na místo vyslal podmašálka Dauna s dragounským regimentem *Kolowrat*, aby divizi podpořil.¹²² Mladý plukovník Wilhelm svobodný pán von Seydlitz¹²³ z 8. kyrysnického pluku zůstal za prvním sledem pruských dragounů v útoku pozadu a dorazil na místo téměř ve stejnou dobu, jako saský karabinický gardový pluk, který měl být regimentu *Kolowrat* oporou. Rakouští záložní dragouni dokázali promanévrovat mezerami mezi formacemi a rozprášit dva pruské granátnické prapory.¹²⁴ Zaplatili za to ovšem velice draze. Plukovník Josef hrabě Saint-Ignon byl těžce raněn a divizní velitel, podmaršálek baron von Lützwow dokonce na místě padl. Ačkoliv byly zbytky pluku posíleny čtyřmi eskadronami saských karabiníků, nedokázali odolat masivnímu protiútoky pěti eskadron pruských kyrysníků plukovníka Seydlitze. Zdejší část bojiště ovládli Prusové, ale nyní se ukázal strategický význam dubového lesíka za Křečhoří, kde se ustupující rakouské jednotky dokázaly reorganizovat a místo kolapsu vytvořit znovu efektivní bojovou sílu.¹²⁵

V tuto chvíli měl Fridrich vítězství téměř na dosah. Daunovo pravé křídlo se zhroutilo, Wiedova divize byla rozvrácena, Sincère ztratil dva ze tří svých pluků a Starhemberg jeden. Rakouská armáda dostala rozkaz k ústupu, ale není dodnes jasné, kdo jej vlastně vydal. Pravděpodobně jeden z generálů na pravém křídle, jenž ztratil nervy a vydal rozkaz jménem maršála Dauna.¹²⁶ To vedlo k tomu, že se dělostřelecký trén dal do pohybu a tři jezdecké pluky Serbelloniho přerušily útok. Naštěstí pro Rakušany většina velitelů usoudila, že v této fázi nejsou schopni přerušit kontaktní boj, proto na pozicích setrvala.

¹²¹ MILLAR, s. 60.

¹²² Tamtéž., s. 64.

¹²³ Velitel pruského jezdecktva, šestatřicetiletý syn dragounského důstojníka. K pruské jízdě nastoupil s pověstí skvělého jezdce, účastnil se obou slezských válek. V bitvě u Kolína se vyznamenal natolik, že ho král přímo na bojišti jmenoval generálmajorem a udělil mu řád Pour le mérite.

¹²⁴ BĚLINA, s. 48.

¹²⁵ WHITE, s. 123.

¹²⁶ MILLAR, s. 65.

Na levém křídle rakouské armády se situace vyvíjela jinak. Mansteinovy útoky na Přerovský vrch končily opakovanými neúspěchy i přesto, že Serbelloniho jezdecké pluky přerušily útok kvůli mylnému rozkazu. Jezdeckvo pruského generálporučíka Pennavaireho se zformovalo do dvou linií a podpořilo Mansteinovu pěchotu v útoku tím, že se pokusilo vytvořit mezeru v rakouské formaci mezi vrchem Přerovským a vrchem Křečhoř. Byl ale silně ostřelován rakouským pěším plukem a na pravém křídle napaden saským lehkým jezdeckem, dvěma rakouskými kyrysnickými pluky a saskými gardovými karabiníky. Pennavaire tedy nebyl schopen pomoci Mansteinovi kopec zdolat a jezdci se obrátili ve zmatený ústup. Rakušané mohli vázat více svých pluků do boje mezi Bříství a Švédskými šancemi. Pruská porážka byla už jen otázkou času. Když bylo Tresckowovo levé křídlo odhaleno ústupem Pennavaireho jízdy, jeho pěchota byla zasažena rakouským jezdeckem do levého boku a postupně rozvrácena. Definitivní konec pro Treckowa znamenalo zranění a následné zajetí.

Kolem šesté hodiny odpolední Fridrich zastavil útok na Přerovský vrch a soustředil všechny dostupné síly na levou stranu své linie, aby využil mezeru v rakouských pozicích na kopci Křečhoř. Daun ovšem toto předvídal a také shromažďoval síly v tomto bodě. V sedm hodin večer pruská pěchota zahájila útok na současný střed rakouských pozic, byla ovšem přivítána hustou palbou císařských. Rakouští vojáci se potýkali s nedostatkem munice, ale nacházeli svérázná řešení. Když například pluku IR. 12 „*Botta*“ docházela munice, jeho velitel, kníže Franz von Kinsky s pistolí v ruce zastavil dodávku munice pro pluk IR. 13 „*Moltke*“ a rozdal ji svým mužům.¹²⁷ Tímto improvizovaným opatřením dal v tomto boji důležitému pluku možnost neustále ostřelovat postupující Prusy. Bitvu Rakušanům ale vyhrál až útok vedený valonským plukem číslo 9 „*de Ligne*“, který byl spíše znám pod názvem „*Holobrádci*“. Pluk směl útok zahájit až poté, co jeho velící důstojník de Thiennes požádal Dauna o vedení útoku na pruský gardový granátnický pluk „*Liebgarde*“ se slovy, že přeci nepřijeli až z Nizozemí, aby tu nic nedělali.¹²⁸ Daun váhavě souhlasil, neodpustil si ale uštěpačnou poznámku na účet „*Holobrádků*“ a absenci jejich knírů. I bez knírů ovšem „*Holobrádci*“ dokázali, že jsou plnohodnotnou a kvalitní jednotkou dragounů. Podporování Kolowratovými jezdci zaútočili zleva na pruský průlom a tím zpečetili poslední šanci na pruské vítězství.

¹²⁷ PERNES, Jiří, FUČÍK, Josef, DOLEJŠÍ, Josef a kol., *Pod císařským praporem: historie habsburské armády 1526–1918*. Praha, 2003, s. 170.

¹²⁸ MILLAR, s. 73.

V devět hodin večer obdržela pruská armáda rozkaz pro všeobecný ústup. Hülsen, ačkoliv svou pozici držel dobře, pochopil, že je bitva prohraná a jeho vojáci se po malých skupinkách stáhli směrem k císařské cestě. Po ní byl organizován ústup směrem do Plaňan. Zieten ze své pozice neviděl, že je bitva prohraná, proto rozkaz ke stáhnutí sil vzal se silnou nedůvěrou a nechutí, jeho muži se ale taky stáhli na sever. Fridrich bojiště opustil ještě před svou armádou. Tentokrát se ale zázrak jako u Molvic a Lovosic nestal. Naštěstí pro Prusy Daun nevydal rozkaz k pronásledování, stalo se totiž pro rakouskou armádu něco nemyslitelného. Rakušané poprvé porazili Fridricha v otevřeném poli. Nikdo s touto eventualitou příliš nepočítal, proto ani neexistoval rozkaz lehkému jezdeckvu v případě této eventuality. I přes zaváhání rakouské armády po bitvě byli Prusové nuceni ukončit obléhání Prahy a stáhnout se z Čech.

Ztráty na rakouské straně činily 8 114 mužů, z toho 46 důstojníků a 956 vojáků zabito, 269 důstojníků a 5176 vojáků zraněno, 18 důstojníků a 1 622 mužů pohřešováno. Saská kavalerie přišla o 53 mužů mrtvých a 116 zraněných. Prusové zanechali na bojišti mrtvých a neschopných ústupu 13 776 mužů. Z toho 329 pěchotních důstojníků a 11 978 pěších vojáků, 52 důstojníků kavalerie a 1 398 jezdců. Pruské ztráty jsou počítány včetně zajatých, kterých bylo 5 380.¹²⁹

Historici se dodnes nedokázali shodnout na důvodech pruského neúspěchu u Kolína. Je očividné, že se pruský král dopustil několika chyb a podcenil převahu a sílu nepřítele. Taktika, která dříve u Štěrbohol fungovala dobře, byla u Kolína vystavena mnoha zkouškám. Závažnou chybou byl čelní útok na vyvýšené pozice početně silnějšího a dobře zakopaného nepřítele a ignorování lesíku u Křechoře, který Rakušanům sloužil jako shromaždiště a opěrný bod. Další podstatný faktor je rakouská znalost terénu. Zatímco Daun znal bojiště velice dobře, vzhledem k nedávným vojenským cvičením na tomto místě, měl, na rozdíl od Fridricha II. k dispozici i aktuální mapy.¹³⁰

3. 2 Triumf jezdeckva u Rossbachu

Po bitvě u Kolína, která se odehrála 18. června 1757, kde přesila Rakušanů v čele s maršálem Daunem porazila postupující část pruského armádního celku, následovala další porážka pruského krále, tentokrát u Gross-Jägersdorfu, tentokrát od více než dvounásobné ruské armády. Polní maršál Hans von Lehwaldt byl, ač za nižších ztrát,

¹²⁹ *Battle of Kolin*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-06-18_-_Battle_of_Kolin.

¹³⁰ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 126.

nucen ke spořádanému ústupu. Této výhry ovšem Rusové nedokázali využít a museli se stáhnout kvůli nedostatečnému zásobování. Této situace ovšem využili Rakušané, kteří bezprostředně po tom, co se doslechli o výsledku bitvy u Gross-Jägersdorfu, zaútočili přímo do centra pruského království. 3 500 rakouských jezdců bleskově dorazilo k Berlínu a po krátkých bojích se zeměbranou přijali 215 000 tolarů jako výkupné.¹³¹ O této potupě se pruský král dozvěděl v Lipsku, kde se připravoval na střetnutí s francouzsko-říšskou armádou. Věděl, že tentokrát už musí vyhrát.

Tak se také stalo 5. listopadu 1757. Spojenou francouzsko-říšskou armádu doslova rozdrtil ještě dříve, než stihla zaujmout bojové postavení. Nemale roli v tomto triumfu pruské armády, která u Rossbachu disponovala vůči nepříteli polovičním počtem mužů, hrál generálmajor Friedrich Wilhelm svobodný pán von Seydlitz (dle některých historiků nejlepší velitel kavalerie 18. století)¹³², který využil paralelního postupu pruské armády s nepřítelem, nepozorovaně se svými muži Rohan- Soubiseho pluky objel a tím králi umožnil sevřít kleště. Toto přemístění názorně ukázalo kritický význam rozhodného vedení a přednosti dokonale disciplinované profesionální armády, která je schopna rychle reagovat v krizových situacích.¹³³

Fridrich využil znalosti terénu, odhadl, že Francouzi pochodují na vršek Janus oklikou zprava a nařídil svému dělostřelectvu maximální elevaci. I na vzdálenost téměř dvou kilometrů působili postupující francouzské pěchotě značné ztráty. Pruské pěší pluky byly vyslány na vršek Janus také, protože v této situaci měly odhalené levé křídlo (viz Příloha 4). Zatímco Francouzi pochodovali oklikou na vršek oslabování a demoralizování dělostřeleckou palbou, aby se dostali do týlu původní pruské pěchotní formace, pruské pluky se však přemístily se na vršek Janus ohromující rychlostí.¹³⁴

Souběžně s manévry pěchoty, Seydlitz se svým jezdeckem objel Janus ze severu a na jeho jihovýchodním cípu překvapil předvoj spojenecké armády seřazený stále ještě v pochodových kolonách. Vzhledem v momentu překvapení byla útoku schopna čelit jen hrstka rakouských jezdců, především kyrysníků Trautmansdorfova pluku a kyrysníků barona Bretlacha¹³⁵, avšak i ti byli zaskočeni rychlostí a brutalitou útoku a posléze se dali

¹³¹ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 157.

¹³² STELLNER, *Fridrich*, s. 300.

¹³³ JÖRGENSEN, s. 168.

¹³⁴ WHITE, s. 128.

¹³⁵ *Battle of Rossbach, Seydlitz charge*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-11-05_-_Battle_of_Rossbach#Seydlitz.27s_Charge.

na ústup. Seydlitz však zabránil svým plukům pronásledování nepřítele, povolal je zpět a znovu zformoval.¹³⁶ Pronásledování poraženého nepřítele bylo běžné a vyžadovalo precizní výcvik mužů a pevné vedení důstojníků, aby tak v zápalu boje neučinili. Takto precizně fungující jezdecko bylo zformováno až za vlády Fridricha II., jeho otec úlohu kavalerie značně podceňoval.

Když pruské pěší oddíly dosáhly vršku Janus, překročily jej a stočily se prudce doprava, do údolí, tím se skryly očím francouzsko-říšských pěších pluků, které jim obloukem pochodovaly v ústrety. Spojenci poprvé zahlédli pruské prapory levého křídla až tehdy, když byly rozvinuty do palebných pozic. Nedlouho poté se na horizontu údolí objevil i střed a pravé křídlo. Jen nemnoho spojeneckých pluků se stihlo rozvinout do palebných řad. Většinou však disciplinovaná řadová palba Prusů zasahovala přední linie nepřítele ještě v kolonách, což způsobovalo kolaps ve formování.¹³⁷ Fridrich zavelel útok na bodáky, Seydlitz, s husarskými pluky v čele, vyčkal vhodného okamžiku a manévrem zaútočil na říšsko-francouzskou pěchotu přímo do středu pravého křídla. Protože kyrysnické sbory, které by se Seydlitzovi mohly postavit, byly rozprášeny, útok husarů byl pro spojence likvidační a pokud ještě Charles de Rohan- Soubise měl své vojáky do té doby pod kontrolou, právě o ni přišel.¹³⁸ Tento Seydlitzův manévr zajistil pruskému králi pohádkové vítězství. Pruská armáda toho dne ztratila 500 mužů, nepřítel však více než 10 000.¹³⁹ Seydlitz byl bezprostředně po bitvě povýšen do hodnosti generálplukovníka a byl vyznamenán Řádem černé orlice. Vítězství u Rossbachu vyneslo Fridrichovi pověst hrdiny jak v Prusku, tak mimo něj. Na otázku, proč se mu podařilo zvítězit tak snadno, odpověděl: „*Jednoduše, mým nejlepším spojencem byl kníže de Soubise. Má dvacet kuchařů a ani jednoho vyzvědače. Já mám naopak dvacet vyzvědačů a jen jednoho kuchaře.*“¹⁴⁰ Tento úspěch pro krále znamenal několikaletý klid na západní frontě.

3. 3 Slavné vítězství u Leuthenu

Přesně měsíc po bitvě u Rossbachu, potvrdil pruský král svůj taktický génus v bitvě u Leuthenu. Byla to bitva, o které Napoleon prohlásil, že byla mistrovským kouskem v umění přesunů, manévrování a rozhodování a podle mnoha historiků to byla takticky

¹³⁶ JÖRGENSEN, s. 168–169.

¹³⁷ WHITE, s. 128.

¹³⁸ JÖRGENSEN, s. 169.

¹³⁹ STELLNER, *Fridrich*, s. 299.

¹⁴⁰ Tamtéž., s. 300.

nejlepší střetnutí, jaké kdy pruský král svedl.¹⁴¹ K bitvě došlo 5. prosince 1757, symbolicky ukončila rok plný bojů mezi Pruskem a Rakouskem, podporovaným Francií a Ruskem, který se pro Prusko vyvíjel spíše negativně.¹⁴²

Po vítězství u saského Rossbachu Fridrich II. spěchal na východ, kde 12. listopadu padla do rakouských rukou moderní pevnost Svídnice, spolu se 180 děly a 6000 válečnými zajatci, mezi nimiž byli čtyři generálové a 194 důstojníků. 22. listopadu byla u Vratislavi poražena armáda Augusta Viléma, vévody z Brunswick-Bevernu. Jeho osmadvacetitisícový sbor byl ve svém opevněném táboře konfrontován téměř trojnásobnou armádou Karla Alexandra Lotrinského. Bevernský vévoda u Vratislavi přišel o 6 200 vojáků a 150 důstojníků.¹⁴³ Dva dny po bitvě se vévoda v doprovodu jednoho vojáka vydal na průzkum. Narazili na rakouské pandury a byli zajati. Říkalo se, že se nechal zajmout úmyslně, aby se vyhnul hněvu Fridricha. Velení zdecimované armády, sužované dezercemi převzal služebně nejstarší generál Kyau. Řídil se dispozicemi svého předchůdce a ustoupil směrem na Hlohov, čímž vydal Vratislav nepříteli.¹⁴⁴ Na místě zbylo jen deset praporů, složených většinou z místních obyvatel a saských vojáků, kteří kapitulovali téměř ihned po tom, co se zvedl tlak obyvatelstva na posádku a vyrabování skladu mouky.

Situace ve Slezsku se tedy pro pruského krále nevyvíjela dobře. Nyní už nemohl vést ofenzivní strategii a táhnout na Olomouc, ale musel získat zpět Slezsko, jež bylo *casus belli* dřívějších válek mezi Fridrichem II. a Marií Terezií. Král spojil svůj sbor s menším uskupením polního maršála Keitha, který se vrátil z Litoměřic, odkud se stáhl před početně silnějším vojskem rakouského generála Marschalla, poté se ještě přidaly přeživší jednotky vévody z Bevernu, které před absolutním rozpadnutím zachránil pluk husarů Hanse von Ziethena.⁹ Tímto spojením sborů nakonec Fridrich disponoval téměř 35 000 muži. Od svého plánu rázně zaútočit na nepřitele a znovuzískat Slezsko se nevzdal, jal se tedy povzbuzovat vojáky, kteří byli demoralizováni po nevydařeném roce války. Zvýšil přiděly vína, na své náklady nakoupil špek, pivo a další potraviny pro své muže. Pro morálku bylo důležité i správné rozložení praporů po táboře tak, aby vojáci, kteří zvítězili u Rossbachu a byli tedy plní nadšení, byli blízko mužům vévody z Bevernu.

¹⁴¹ WHITE, s. 133.

¹⁴² STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 167.

³⁵ JÖRGENSEN, s. 61.

¹⁴⁴ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 163.

Vrcholem jeho kampaně na zvýšení morálky mužstva byl pravděpodobně jeho skvělý projev ke generálům na zámku Prochowice: „*Vy víte, moji pánové, že se lotrinskému vévodovi podařilo dobýt Svidnici, porazit bevernského vévodu a zmocnit se Vratislavi, zatímco jsem musel zastavit postup francouzských a říšských jednotek. Ztratili jsme část Slezska, hlavní město provincie se všemi válečnými zásobami. Moje nesnáze by byly větší, kdybych se neopíral o neomezenou důvěru ve vaši statečnost, stálost a lásku k vlasti, jež jste prokázali při mnoha příležitostech. Téměř všichni z vás se vyznamenali velkým a čestným jednáním, a jsem polichocen tím, že se vám také nyní dostane všeho, co je stát oprávněn očekávat od vaší statečnosti. Rozhodnutí se přiblížilo. Věřím, že pokud nic nepodnikneme, zůstane Slezsko v rukou Rakušanů. Nechť je řečeno toto: Proti všem pravidlům válečného umění zaútočím na téměř třikrát silnější armádu prince Karla při každé příležitosti! Otázka nestojí na počtu nepřátel ani na síle jejich postavení. To vše, věřím, lze překonat srdatostí jednotek a přesným vyplněním mých dispozic. Musím se odvážit tohoto kroku, jinak je vše ztraceno! Musíme nepřitele porazit nebo se nechat pohřbit před našimi děly. Myslím, že tak budu jednat. Prosím, seznamte s mým rozhodnutím všechny důstojníky a vojáky a zdůrazněte, že považuji oprávněně požadovat bezpodmínečnou poslušnost.*“ Poté vyzval ty, kteří s jeho rozhodnutím nesouhlasí, aby se vzdali služby. Na závěr pohrozil, že pokud některý pluk nesplní jeho rozkazy a nezaútočí, rozpustí ho. „*Počítám s vaší pomocí a s vítězstvím. Nepřitele buď porazíme, nebo se již nikdy neuvidíme.*“¹⁴⁵

Tento projev byl velice úspěšný. Zapůsobil a motivoval důstojníky, zprostředkovaně pak i řadové vojsko. Byl později přeložen do mnoha jazyků, otištěn v německých učebnicích a zařazen do všech filmů na téma sedmileté války. Taktéž mezi svými muži procházel, promlouval s nimi, nechal si od nich tykat a nazývat se, poněkud familiérně, *Fritz*. Vyplatilo se mu i již zmíněná promyšlená součinnost mezi jednotkami ze Slezska, sužovanými porážkami, a těmi, jež před měsícem vybojovaly slavné vítězství u Rossbachu. Jak doufal, veteráni této bitvy svým vyprávěním pozvedli morálku strádající slezské armády. Těmito postupy znovu pozvedl náladu porážkami demoralizované armády tak, že muži pod jeho velením bojovali hrdě a pyšně.¹⁴⁶

5. prosinec 1757 lze považovat za největší den ve vojenské kariéře Fridricha II. Velikého. Den předtím Prusové ve vesnici Neumarkt překvapili a zajali několik set

¹⁴⁵ STELLNER, *Fridrich*, s. 302.

¹⁴⁶ JÖRGENSEN, s. 61.

Chorvatů a dobře zásobenou císařskou polní pekárnu. Takovýto nečekaný úspěch a množství čerstvého chleba zvedlo morálku a ducha pruských vojáků. Za mlhavého a mrazivého rána 5. prosince se 33 000 mužů dalo na pochod směrem k nepříteli, který rozvinul střed armády poblíž vesnice Leuthen. Rakušané s 66 000 muži a více než dvěma sty děly byli, vzhledem ke své obrovské převaze, sebevědomí. Vojsko Karla Lotrinského a polního maršála Dauna se utábořilo na frontě dlouhé zhruba osm kilometrů mezi vesničkami Nippern (pravé křídlo) a Sagschütz (levé křídlo). Vesnice Leuthen byla za jejich liniemi. Rakušané se snažili pruskému králi nabídnout otevřený boj, spoléhajíc na masivní početní převahu mužů a zbraní. Pruská armáda postupovala k vesnici Borne ve třech pěších kolonách, z obou stran zaštiťovaných kolonami jezdeckta, jak bylo pruským standardem.¹⁴⁷ Za pěchotními kolonami postupovala kolona dělostřelectva. Před bitvou bylo převážně tři a šestiliberní dělostřelectvo posílněno o těžká děla, především úplně nové, dvanáctiliberní těžká děla a starší, obléhací čtyřiadvacetiliberní kanony z pevnosti Hlohovec. Každé muselo být na lafetě tažené šestnácti koni.¹⁴⁸ Dělostřelectvo disponovalo i deseti a osmnácti liberními houfnicemi, střilejícími tříštivé projektily.

Pruští důstojníci i vojáci byli s terénem obeznámeni, rok před válkou se zde konalo vojenské cvičení, skryti tedy postupovali k devítikilometrové frontě (rakouská fronta byla o kilometr rozšířena poté, co na bojiště dorazili husaři generála jezdeckta hraběte Nádasdy-Fogárase. Rakouskému pravému křídlu jezdeckta velel generál jezdeckta hrabě Lucchesi d'Averna, levému křídlu jezdeckta velel generál jezdeckta hrabě Sorbelloni, pravému křídlu pěchoty velel polní zbrojmistr svobodný pán von Kheul, levému křídlu pěchoty polní zbrojmistr hrabě Colloredo. Zálohám pak velel generál jezdeckta hrabě Nádasdy-Fogáras, pravému pak podmaršálek von Arenberg. Na pruské straně byl velitelem pěchoty generál pěchoty Moritze von Anhalt-Dessau. Levému křídlu jezdeckta velel generaleutnant von Dreisen, pravému generaleutnant von Zeiten (viz Příloha 5).¹⁴⁹

K prvnímu kontaktu došlo okolo deváté hodiny ranní, kdy pruský předvoj v mlze zahlédl kolonu jezdců. Jednalo se o dvě švadrony husarů a tři švadrony saských lehkých jezdců (*chevaux-légers*), kterým velel podmaršálek Nostitz. Kvůli snížené viditelnosti Nostitz nebyl schopen identifikovat počet nepřátelských husarů a dragounů včas. Když

¹⁴⁷ FAWCETT, William. *Regulations for the Prussian cavalry*, London 1757, s. 27.

¹⁴⁸ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 166.

¹⁴⁹ *Battle of Leuthen*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-12-05_-_Battle_of_Leuthen.

se mu to podařilo, bylo již na ústup přes vesnici Borne pozdě. Jeho jezdci byli rozděleni úderem z boku a čelili frontálnímu útoku pruských husarů. Po krátkém a prudkém souboji byl Nostitz těžce raněn, 11 rakouských důstojníků a 540 jejich mužů bylo zajato. Sám Nostitz zemřel na následky zranění v Břeclavi dvanáct dní po bitvě. Během tohoto útoku zaujala pruská předsunutá pěchota pozice před vesnicemi Polkendorf, Lampersdorf a Katlau, aby útok svou palbou kryla. Mezitím armáda pokračovala nedotčena a v perfektní formaci.

Ztrátou předsunutých oddílů, tvořených zkušenými vojáky, přišla rakouská armáda o oči a Prusové mohli provést průzkum rozložení nepřátelských sil z nedalekého kopce Schönberg. Fridrich určil rakouská postavení na severu u vesnice Nipporn jako dobře opevněná a těžko překonatelná. Byl tedy vypracován plán útoku na Sagschütz, který se nacházel na levém křídle rakouského postavení. Rakušané získali pocit, že se Fridrich pokusí zaútočit na vesnici Nipporn, která byla na pravém křídle rakouské pěchoty. Generál Lucchesi si na něj i vyžádal zálohy, které urychleně dorazily. Pruské jednotky postupovaly ve dvou kolonách ve vzdálenosti osmi kilometrů od rakouských linií kryté kopci. Pochod kolon vyvolával v Rakušanech pocit, že pruský král bitvu odmítne a stáhne se zpět k vesnici Parchwitz. Když ale pruské kolony učinily vlevo bok, Rakušané zjistili, že nepřítel se chystá k útoku, navíc na levé křídlo, generál Nádasdy si od prince Karla taktéž vyžádal posily, ty už ale pochodovaly na křídlo pravé. Když se hrabě Daun vydal se zálohami na obhlídku situace, zjistil, že přesunutí záloh na pravé křídlo byla taktická chyba. V tuto chvíli zafungovala taktika kosého šiku. Pruský král manévrem svedl vytvořit hrot útoku tak, že ignoroval většinu délky nepřátelského postavení. Ačkoliv byl značně znevýhodněn počtem mužů nasazených v bitvě, byl schopen takto vytvořit lokální přesilu.

Krátce po jedné hodině odpolední vydal generálmajor Wedel povel k útoku a pruské pluky se pochodovým krokem vydaly z linie Lobetinz-Schriegwitz, spořádaně zaútočily na württemberské a bavorské střelce, kteří tvořili základ rakouského levého křídla. Pod palebnou převahou pruských mušket a děl byli však zatlačováni hlouběji k vesnici Leuthen. Nyní se ukázala výhoda pruských těžkých děl z pevnosti Hlohovec, rozestavených na okolních kopcích. Palba dvou baterií velkorážných děl vyvolávala v rakouských řadách paniku a v místech dopadu projektilů znemožňovala vytvoření relevantní obranné linie. Jediná železná koule vypálená z hlohovského děla dokázala

zabít 42 lidí najednou.¹⁵⁰ Půl hodiny po začátku útoku poslal generál jezdeckva Nádasdy své muže do protiútoků za účelem prolomení struktury pruského pravého křídla. Generálporučík Zeiten reagoval na útok svého úhlavního nepřítele téměř okamžitě a se svým jezdecktvem vyrazil z pravého okraje pravého křídla.¹⁵¹ Vznikla nepřehledná kontaktní situace, v níž se však prosadily pruské švadrony, odvrátily rakouský jezdecký útok a donutily zbylé jednotky ustoupit. Hrabě Sorbelloni stáhl své muže přes Leuthen na sever, kde je shromáždil a znovu zformoval. V místě střetu tak zbyl jen podmaršálek von Buccow, který svou urputnou obranou v čele několika zbylých jednotek Rakušanům získal tolik potřebný čas k vybudování obranné linie procházející vesnicí Leuthen.

První obranná linie padla rychle díky mohutné dělostřelecké podpoře pruských pluků, zbytky zdecimovaných rakouských formací musely ustoupit dále na sever, na samý okraj vesnice, kde se již formovala druhá, tři kilometry dlouhá obranná linie, která se mohla částečně opřít o zástavbu. Jako silný obranný bod se ukázal kostel, jehož zahrada byla obehnaná vysokou zdí s kruhovými baštami v rozích. S trochou nadsázky se tak dá konstatovat, že Rakušané v tomto opěrném bodě kostel využili jako pevnost raného rondelového typu. U kostela bylo odraženo množství pruských útoků, ale pod náporu disciplínou vedených jednotek se nakonec kostel zdolet. Rakušané museli znovu ustoupit. V této chvíli už bylo rakouské dělostřelectvo zaměřené a zastřílené, začalo tedy decimovat levé křídlo pruské pěchoty a Rakušané začali sestavovat formaci na protiútok právě do tohoto bodu. Fridrich, když situaci shlédl, nechal okamžitě přesunout dělostřelecké baterie k podpoře levého křídla. Poté, co se rozduňely pruská děla v odpovědi na děla rakouská, hrabě Lucchesi ze své vyvýšené pozice rozpoznal nebezpečí od pruských dělostřelců a kolem půl páté odpolední záutočil na pruské levé křídlo, které se po dělostřelecké palbě ještě nestihlo reorganizovat zpět do liniové formace. Generálporučík Zeiten však jeho záměr pochopil a zpoza vrchu Sophienberg vyjel se svými husary Lucchesimu do pravého boku. Pro rakouskou, již nalomenou morálku měl tento výpad drtivé následky, Lucchesi byl zabit hned na začátku střetnutí. Se západem slunce se pruští jezdci dostali až na okraj vesnice Leuthen, kde vyvolali paniku v řadách rakouské pěchoty.¹⁵² Rakušané začali neuspořádaně ustupovat směrem k Vratislavi. Ty jednotky, které držely formace, aby ostatním umožnili ústup, byly rozprášeny pruskými dragouny. Bylo podniknuto ještě několik protiútoků za účelem umožnění stažení

¹⁵⁰ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 166.

¹⁵¹ STELLNER, *Fridrich*, s. 302.

¹⁵² WHITE, s. 133.

rakouských vojáků, nejvíce jim ale byla ku pomoci tma, pod jejíž rouškou se mohli přemísťovat do bezpečí, zatímco Leuthenem se rozeznával chorál „Nun danket alle Gott“.¹⁵³ Zubožené rakouské jednotky se vrátily do Čech a vévoda Karel Lotrinský se vzdal velení.

Bitva u Leuthenu se v dějinách válečného umění velmi proslavila a generální štáby ji neustále studovaly jako klasický model porážky početně silnějšího nepřítele. Pruské jednotky prováděly složité operace velice přesně a s ohromující rychlostí. O výsledku bitvy rozhodl přesný a prudký útok do nepřátelského boku, čímž byla vytvořena lokální přesila. Bitva však neznamovala klasickou rozhodující bitvu se skutečným zničením nepřítele. Ve válkách v 18. století to ani nebylo možné, pokud se nejednalo o menší šarvátky.

Ztráty na rakouské straně činily přibližně 3 000 mrtvých, 6 000 zraněných a 12 000 zajatých mužů bezprostředně po bitvě. Později, během ústupu bylo zajato přibližně dalších 10 000 vojáků. Taktéž přišli o 51 standart a 116 kanonů. Pruské ztráty byly 1 141 mrtvých, zraněných, převážně lehce bylo 5 118 a 85 pruských vojáků bylo vzato do zajetí.¹⁵⁴

¹⁵³ STELLNER, *Sedmiletá válka*, s. 167.

¹⁵⁴ *Battle of Leuthen*. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-12-05_-_Battle_of_Leuthen.

Závěr

Ještě i dnes je Fridrich II. Veliký obecně vnímán spíše negativně, zejména v českém prostředí, a to z důvodu válek, které vedl s Marií Terezií o takzvané rakouské dědictví, neboť jejich bojiště byla často situována na území českých zemí. K jeho negativnímu obrazu obecně přispěl bezesporu i fakt, že byl, podobně jako například i německý filozof Friedrich Nietzsche, pojmenovaný po praprasynovci Fridricha II., Fridrichu Vilémovi IV., nebo německý romantický skladatel Richard Wagner, zneužit nacistickou propagandou. Odsuzován byl v minulosti zejména českými vlastenci a komunisty. Na rozdíl od Wagnera, jehož jméno bylo „očištěno“, zůstává Fridrich II. Veliký záporně hodnocen i po velkou část 20. století, a to i přes jeho zcela zjevný přínos pro pruské království. Bývá na něj ale též pohlíženo pozitivně, nejen významnými německými historiky 19. století, Leopoldem von Rankem a Johannem Gustavem Droysenem, ale moderními českými historiky, jako je František Stellner či Pavel Bělina. Spolu s Josefem II. či Kateřinou Velikou byl jedním z představitelů osvícenského absolutismu.

Fridrichův vztah k armádě byl složitý stejně, jako byla komplikovaná jeho osobnost. Zpočátku vojskem opovrhoval, psal básně, historické, filozofické a politologické spisy. V posledních letech před nástupem na trůn napsal knihu *Antimachiavelli*“, nechal se unášet osvícenskými ideály a navázal kontakt s francouzským básníkem a spisovatelem Voltairem. Zároveň však začal svůj „romantický“ pohled na svět přehodnocovat a formovat svůj charakter po vzoru otce Fridricha Viléma I. Stal se disciplinovaným mužem, prvním služebníkem státu, jenž byl charakterizován zejména vojskem. Byl to právě Fridrich Vilém, kdo do něj násilím vstúpil armádní dril, jenž se mu stal standardem, podle něž vedl svou zemi ke statutu páté velmoci. Tvrdé výchově svého otce vzdoroval až do roku 1730, kdy byl přinucen přihlížet popravě svého přítele Katteho, který se s ním pokusil o útěk ze země. Poté už se ve vězení podvolil a začal plnit otcovu vůli. Jedna jeho část citově zploštěla, stal se tvrdým, přísným k sobě i okolí, k lidem kolem sebe se choval arogantně a povýšeně. Na druhou stranu však vždy vyslechl názor druhých, bez ohledu na původ, nesnášel lov, pěštní souboje a ostatní „barbarské“ sporty. Jako vrchní velitel vojsk je vedl osobně do boje, kde se projevil jako skvělý vojenský vojevůdce a taktik. Přesto jeho opravdová „velikost“ nespočívala pouze v umění vítězit proti přesile, ale i v citu pro správnou reakci na vojenskou porážku. Byl schopen zabránit rozpadu armády, i když byla morálně podlomena. Jeho umění motivovat své muže ilustruje příklad, kdy několik dní před bitvou u Leuthenu vytvořil ze

zdecimovaného, dezercí sužovaného vojska Augusta Viléma, vévody z Brunswick-Bevernu, které bylo poraženo u Vratislavi, silné vojenské uskupení. To vše díky tomu, že jej spojil se svým sborem, který byl plný nadšení z vítězství u Rossbachu. Tato dvě vojska rozložil po praporech po táboře tak, aby o tomto slavném vítězství slyšelo co nejvíce mužů. Sám také s vojáky promlouval a zvýšil jim přiděly vína. Na své náklady taktéž nakoupil špek a pivo. Takto zdánlivě jednoduše, ale nekonvenčně vytvořil silně motivovaný sbor, který porazil dvojnásobnou rakouskou armádu u Leuthenu a přinesl tak Fridrichovi jeho největší vítězství. Po porážkách, které ho v sedmileté válce postihly, byl vždy schopen uvést armádu do pohybu, a buď nepříteli zabránil výhodu využít, nebo jej porazil v následující bitvě.

Po nástupu na trůn v roce 1740 Fridrich II. začal vojsko upravovat k obrazu svému, například rozpustil gardu „*dlohánů*“, a za uspořené peníze nakoupil další vojáky. Poté největší odkaz svého otce použil k účelu, k němuž byl stvořen. Bez vyhlášení války vtrhl do Slezska. Tento akt útočné války Fridrich učinil pro zvýšení váženosti a moci pruského království, stvořil však více než stoletý dualismus ve střední Evropě, který byl ukončen až prusko-rakouskou válkou v roce 1866. Největší konflikt Fridrichova života byla sedmiletá válka. Pruská armáda byla na tuto válku, nazývanou též třetí slezská, dlouhodobě připravována, lze říci, že už od dob vlády Fridricha Viléma. Ačkoliv se proti pruskému králi spojily sousední mocnosti, Rakousko, Rusko a Francie, dokázal svá území uhájit a vyjít z války s finančním přebytkem. Jeho jediným velkým spojencem byl britský král a hannoverský kurfiřt Jiří II., vojensky Fridrichovi ale nepomohl. Prusko od Británie ale dostávalo subsidie, které mu pomáhaly neustále udržovat vojsko v chodu.

V čem tedy spočíval ryzí úspěch pruské armády? Ačkoliv mezi lety 1756–1763 představovalo Fridrichovo vojsko tu neefektivnější bojovou sílu v Evropě, stáli proti sjednocenému nepříteli Prusové s králem v čele sami. Uvědomovali si, že nebojují jen pro vítězství, ale za samotnou existenci království, které bylo proti okolním nepřátelským velmocím mladé a v geograficky nevýhodné situaci. Na své straně však mělo vojsko několik výhod, a to tvrdý výcvik, disciplínu, inovativní předpisy, taktiku a materiální zabezpečení, navíc byla vedena přímo králem, což znamenalo minimalizaci článků v předávání rozkazů a eliminovalo rozpory ve velení. Pečlivě vedený výcvik pruské pečotě v kombinaci s šestnáctibodovým nabíjecím předpisem dovozoval preferovat střelbu před útokem na bodáky. V kombinaci s taktikou sevřené kolony a kosého šiku tak byla schopna porážet početně silnějšího nepřítele tak, že se ignorovala jeho hlavní síly ve

středu formace a od křídla armádu tlačila soustavnou střelbou za postupu dále do svého středu, který byl mezitím vázán palbou pruských sekundárních sil. Vojsko Fridricha II. též nikdy netrpělo nouzí a pruský voják neznal hlad, bylo o něj postaráno lépe než u jakékoliv jiné evropské armády. Morálku králových mužů umocňovala i náboženská tolerance, která nediskriminovala katolíky před protestanty či naopak. Každý muž se ve své rotě mohl cítit „*doma*“ bez ohledu na vyznání. Každý pruský voják mohl očekávat, že pokud bude gramotný a bude svědomitě plnit rozkazy, může očekávat povýšení bez ohledu na původ. Na druhou stranu, za porušení subordinace, dezerci či opilost stíhal vojáky krutý trest. Na pruskou armádu tedy lze nahlížet tak, že důstojníkům nezáleželo na tom, z jakých poměrů voják pochází, nebo jakého je vyznání, ale jak plní své povinnosti, jak si vede při výcviku a jaká je jeho ochota poslouchat rozkazy. Takto funkční celek doplňovala schopná generalita, která byla králem osobně vybírána. Každý z vyšších důstojníků mohl králi oponovat či vznášet pochybnosti.

Na závěr je možné konstatovat, že tak, jako to nebyl pouze Fridrich II. Veliký, kdo dal pruskému království punc vojenského státu, to nebyla pouze pruská armáda, která dovedla království na pozici páté velmoci. Přesto měl Fridrich na tomto majoritní podíl tím, že dokončil dílo svého otce a se svou armádou dokázal uhájit suverenitu země stejně tak, jako mohl podnikat vojenské akce bez podpory okolních států. A byla to právě armáda, která donutila ostatní „*staré*“ velmoci, aby braly Prusko vážně a aby s ním bylo do budoucna počítáno. Pruská koncepce vedení boje ukázala, že na bojišti není rozhodujícím faktorem jen početní převaha, ale i kvalita výcviku, výzbroje a v neposlední řadě i „*plné žaludky*“ vojáků.

Použité prameny a literatura

Vydané prameny

FAWCETT, William, *New regulations for the Prussian Infantry*, London 1757.

FAWCETT, William, *Regulations for the Prussian cavalry*, London 1757.

DUNDAS, David, *Principles of Military Movements. Chiefly Applied to Infantry. Illustrated by Manoeuvres of the Prussian Troops, and by an Outline of the British Campaigns in Germany, During the War of 1757*, London 1788.

Literatura

BĚLINA, Pavel, Kolín 18. 6. 1757, Praha 1997.

CLARK, Christopher M., *Prusko. Vzestup a pád železného království*, Praha 2008.

DUFFY, Christopher, *Kámen a oheň. Bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*, Brno 1998.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *The Austrian Army 1740–1780. 1. Cavalry*, London 1994.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *The Austrian Army 1740–1780. 2. Infantry*, London 1994.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *The Austrian Army 1740–1780. 3. Specialists troops*, London 1995.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *Frederick the Great's Army. 1. Cavalry*, London 2001.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *Frederick the Great's Army. 2. Infantry*, London 2001.

JÖRGENSEN, Christer, *Bojové techniky raného novověku: 1500 n. l.–1763 n. l. Vybavení, bojeschopnost a taktika*, Praha 2007.

MACLENNAN, Ken, *Liechtenstein and Gribeauval. 'Artillery Revolution' in Political and Cultural Context*. In: *War in History* 2016, 10(3), s. 249–264.

MILLAR, Simon, *Kolín 1757. První porážka Fridricha Velikého*, Praha 2007.

NOLAN, Luis Edward, *Kavalerie, historie a taktika*, Jihlava 2015.

OTTENFELD, Rudolf Otto, *Die Österreichische Armee von 1700 bis 1867*, Graz 1971.

PERNES, Jiří, FUČÍK, Josef, DOLEJŠÍ, Josef a kol., *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003.

SCHOEPS, Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha 2003.

SEATON, Albert, *Frederick the Great's Army*, Oxford 1973.

STELLNER, František, *Fridrich Veliký*, Ústí nad Orlicí 1998.

STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha, 2000.

WHITE, Jonathan Randall, *The Prussian Army. 1640–1871*, Lanham 1996.

Internetové zdroje

Austrian Dragoons Organisation. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–30]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Austrian_Dragoons_Organisation.

Austrian Hussars Organisation. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–04–01].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Austrian_Hussars_Organisation.

Battle of Kolin. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–12].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-06-18_-_Battle_of_Kolin.

Battle of Leuthen. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–01]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-12-05_-_Battle_of_Leuthen.

Battle of Rossbach, Seydlitz charge. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–02–21].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=1757-11-05_-_Battle_of_Rossbach#Seydlitz.27s_Charge.

Frei-infanterie le Noble. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–19].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Frei-Infanterie_le_Noble#J.C3.A4ger_Uniform.

Prussian Artillery Equipment. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–29].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Artillery_Equipment.

Prussian Cuirassiers Organisation. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–22]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Organisation.

Prussian Cuirassiers Uniforms: Generalities about the Uniforms. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–21].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Uniforms.

Prussian Cuirassiers Weapons. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–24].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Cuirassiers_Weapons.

Prussian Dragoons Weapons. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–24].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Dragoons_Weapons.

Prussian Garde du Corps: Nr. 13 Garde du Corps. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–22]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Garde_du_Corps.

Prussian Hussars Organisation. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–25].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Hussars_Organisation.

Prussian Hussars Weapons . In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–25].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Hussars_Weapons.

Prussian line infantry weapons. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–21].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Line_Infantry_Weapons.

Prussian Siege Artillery Equipment. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018–03–29]. Dostupné z:
http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Prussian_Siege_Artillery_Equipment.

Resumé

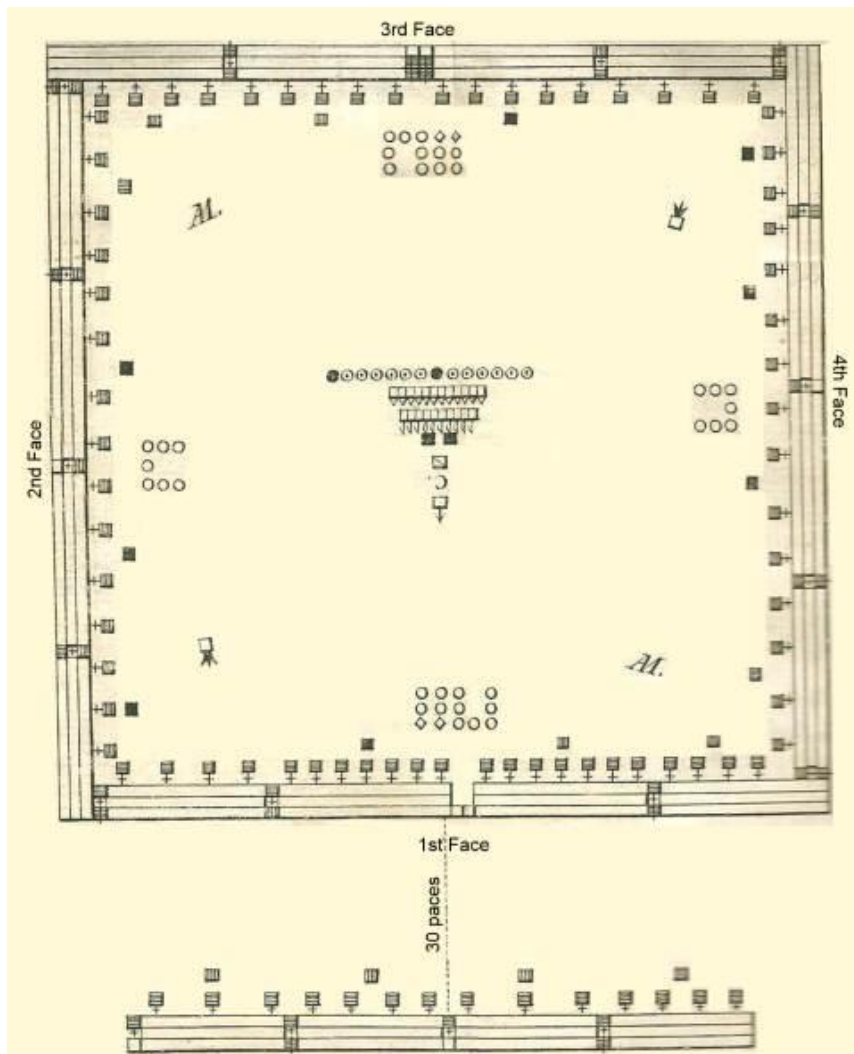
During the reign of Frederick II. the Great was Prussian army neither bigger nor better armed than the troops of the then European powers, yet it was the army that brought the young Prussian kingdom to the noble position of the fifth superpower. Military reforms made by Frederick Wilhelm the first made an unstoppable, well greased machine out of the Prussian army. It was due to the hard training on the one hand, but also by the great provision of soldiers on the other hand. Frederick Wilhelm, Frederick the Great's father, who died on May 31, 1740, left him a legacy of 82,000 loyal, of most literate men with perfect training. With 2.5 million inhabitants, Prussia became the country with largest army in proportion to the population. In Europe, they believed that the "King Philosopher" would reduce the army. Immediately after his ascension to the throne, Frederick began to expand the troops in the spirit of the established cantonal system. His geopolitical tool, the army, reached its imaginary peak just at dawn of the seven-year war. After that, the King invaded Saxony in August 1756, and his act began the greatest conflict of his life.

The bachelor thesis aims to analyze the most important aspects of the Prussian army in the 18th century, especially during the reign of Frederick II. the Great. This ruler applied a number of changes and reforms in the army, continuing with the mission of his father. The author will focus primarily on the structure of the troops with regard to used equipment, armament, tactics and training. The thesis is written by a direct method with indications of a comparative method. The bachelor thesis is divided into three basic parts, which together form a complex picture of the Prussian army in the 18th century.

Seznam příloh

- Příloha 1 Pěchotní čtvercová formace
- Příloha 2 Tabulka, zobrazující počet jednoho děla na 1000 vojáků v bitvách 18. století.
- Příloha 3 Schéma bitvy u Kolína
- Příloha 4 Schéma bitvy u Rossbachu
- Příloha 5 Schéma bitvy u Leuthenu

Příloha 1

Prussian line infantry drill square. In. Seven years war project [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/images/9/91/Prussian_Line_Infantry_Drill_Square.jpg

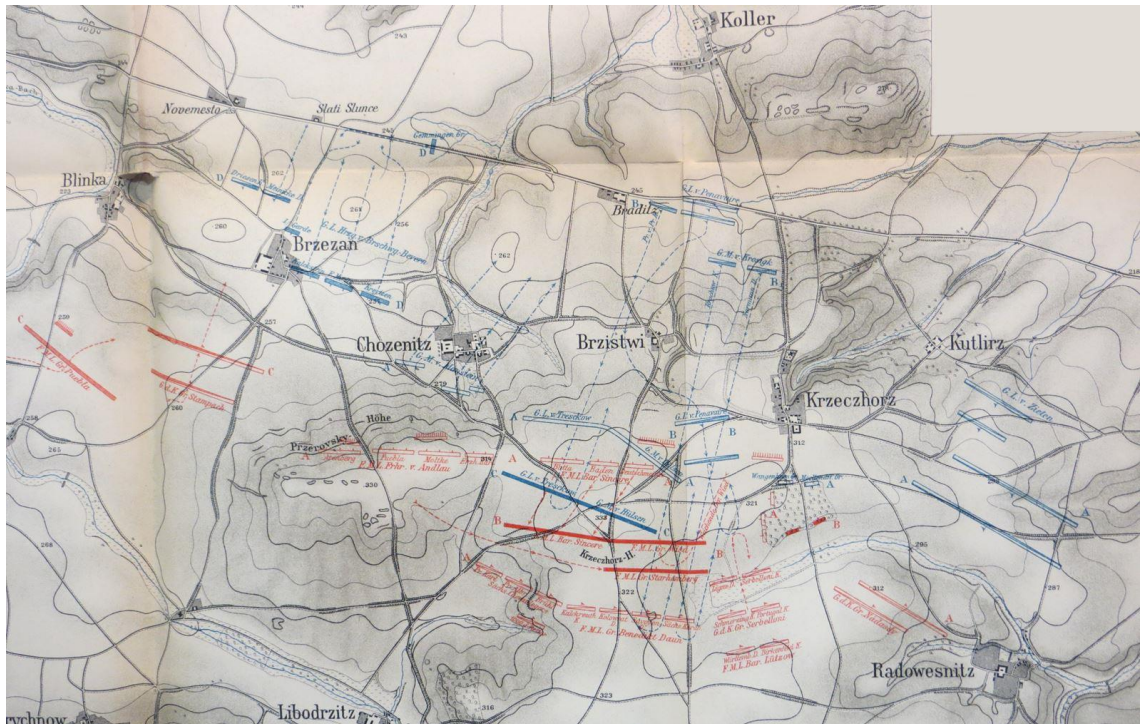
Příloha 2

Table 1 Artillery pieces per 1000 men in selected battles of the eighteenth century

Battle/campaign	Date	Army	Troops	Guns	GPK	Source
Blenheim	1704	Allies	52 000	60	1.15	Chandler
		Fr.-Bav.	60 000	90	1.61	Chandler
Malplaquet	1709	French	80 000	60	0.75	Chandler
		Allies	110 000	100	0.9	Chandler
Pruth	1711	Ottoman	260 000	444	1.71	Chandler
		Russian	40 000	122	3.05	Chandler
Peterwardein	1716	Imperialist	63 000	80	1.27	Chandler
		Ottoman	60 000	135	2.25	Chandler
Rhine (Berwick)	1734	French	33 800	46	1.39	Pajol
Mollwitz	1741	Prussian	21 600	53	2.45	Bodart
		Austrian	15 800	19	1.2	Bodart
Chotusitz	1742	Prussian	28 000	80	2.85	Bodart
		Austrian	28 000	40	1.43	Bodart
Dettingen	1743	Allies	35 000	98	2.8	Bodart
		French	26 000	56	2.15	Bodart
Fontenoy	1745	French	60 000	70	1.16	Bodart
		Allies	50 000	101	2.02	Bodart
Lobositz	1756	Austrian	34 500	94	2.72	Duffy
		Prussian	29 000	97	3.34	Duffy
Kolin	1757	Austrian	52 750	154	2.92	Duffy
		Prussian	34 000	90	2.64	Duffy
Rossbach	1757	Prussian	22 000	109	4.95	Bodart
		Prussian	22 000	79	3.59	Duffy
		French-Imp.	41 000	72	1.76	Bodart
Leuthen	1757	Prussian	35 000	167	4.77	Bodart
		Prussian	33 000	167	5.06	Duffy
		Austrian	65 000	235	3.62	Bodart
		Austrian	65 000	210	3.23	Duffy
Hochkirch	1758	Austrian	80 000	340	4.25	Duffy
		Prussian	30 000	200	6.67	Duffy
Minden	1759	French	52 000	246	4.73	Bodart
		Allies	38 000	150	3.95	Bodart
Torgau	1760	Prussian	48 500	246	5.07	Duffy
		Austrian	52 000	275	5.29	Duffy
Jemappes	1792	French	45 000	100	2.22	Bodart
		Austrian	13 500	54	4	Bodart

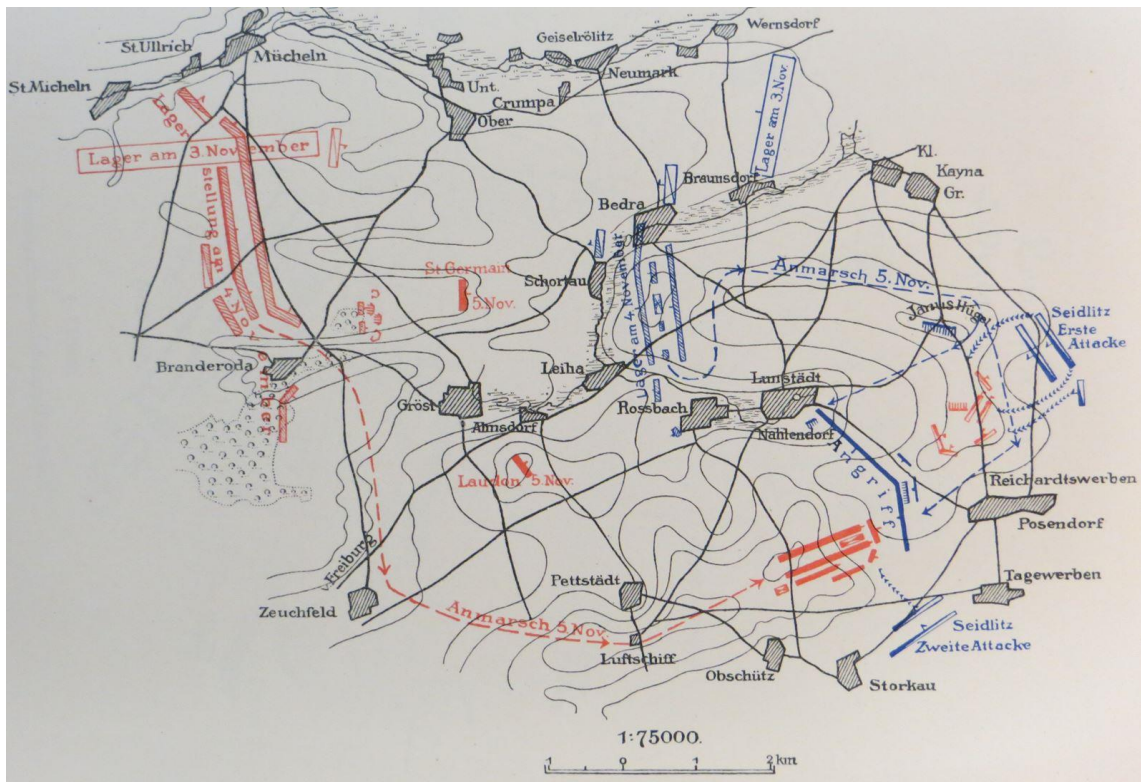
MACLENNAN, Ken, *Liechtenstein and Gribeauval. 'Artillery Revolution' in Political and Cultural Context*. In: *War in History* 2016, 10(3), s. 249–264. s. 250

Příloha 3

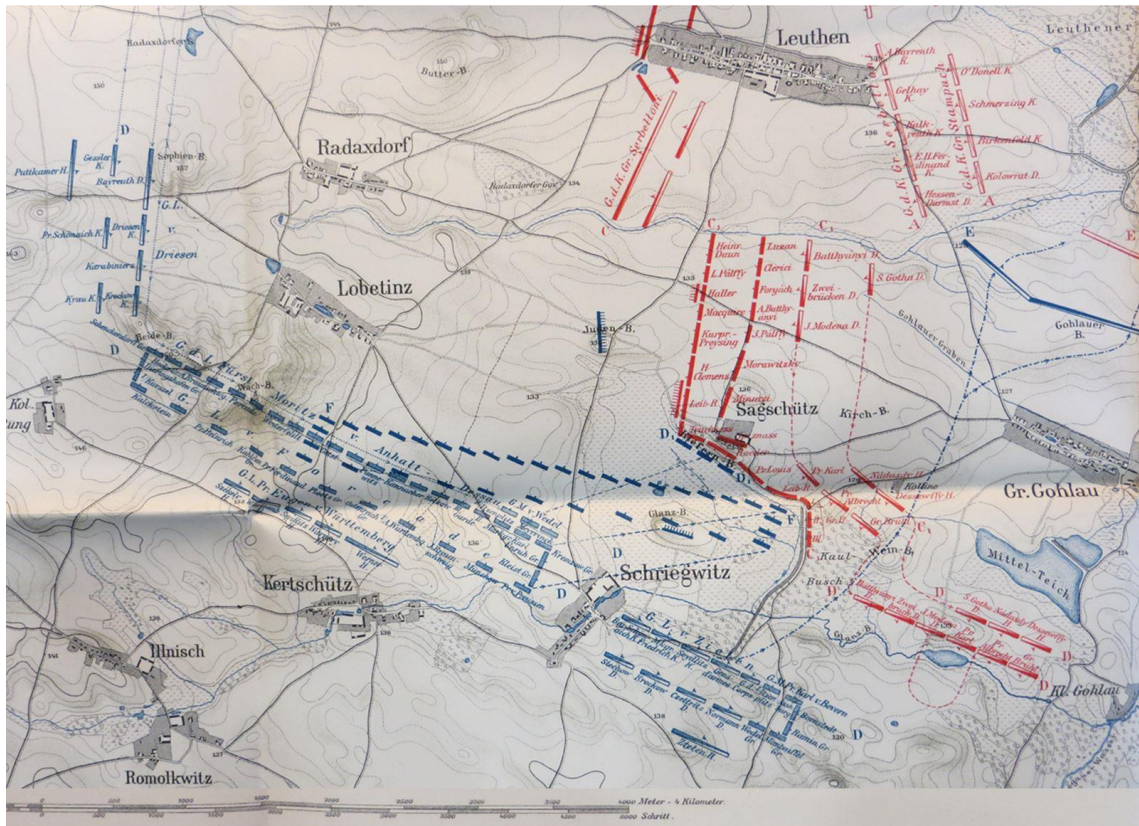
Battle of Kolin. In. Seven years war project [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=File:Battle_of_Kolin_Detailed.jpg

Příloha 4

Battle of Rossbach. In: Seven years war project [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=File:Battle_of_Rossbach.jpg

Příloha 5

Battle of Leuthen, initial attack. In. Seven years war project [online]. [cit. 2018-04-24].

Dostupné z:

http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=File:Battle_of_Leuthen_-_Initial_Attack.jpg